

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De uitrusting van de expeditievloot van Jacob Roggeveen naar het 'onbekende Zuidland' (1721-1722)
Paesie, R.

Citation

Paesie, R. (2006). De uitrusting van de expeditievloot van Jacob Roggeveen naar het 'onbekende Zuidland' (1721-1722). *Tijdschrift Voor Zeeschiedenis*, 25(2), 138-164. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4306014>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306014>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De uitrusting van de expeditievloot van Jacob Roggeveen naar het 'onbekende Zuidland' (1721-1722)

RUUD PAESIE

Over de expeditie van Jacob Roggeveen en de ontdekking in 1722 van het Paaseiland en de Samoa-archipel zijn in de loop der eeuwen veel publicaties verschenen. Alleen al in de eerste helft van de achttiende eeuw verschenen er vier boeken, waarvan verscheidene heruitgaven en vertalingen volgden.¹ Ook de scheepsjournalen van de reis werden na hun ontdekking uitgegeven. In 1836 publiceerde het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen het kort daarvoor teruggevonden dagregister van Jacob Roggeveen. In 1911 bracht hetzelfde genootschap het scheepsjournaal van Cornelis Bouman, de gezagvoerder van de *Thienhoven*, uit en in datzelfde jaar verschenen in de serie *Werken van de Linschoten-Vereeniging* alle tot dusver bekende stukken betreffende Roggeveen en zijn reis. In de tussentijd wist C. Meinicke de gevolgde route van Roggeveen nauwkeurig te bepalen.² In het bronnenmateriaal zaten niettemin diverse hiaten, zoals de nooit gevonden instructiebrief voor Jacob Roggeveen en het scheepsjournaal van de gestrande *Africaense Galeij*.³ Bij toeval stuitte ik, tijdens mijn onderzoek naar de achttiende-eeuwse smokkelhandel op West-Afrika, op stukken over de bouw en uitrusting van de expeditievloot. Ze zaten 'verborgen' tussen de gebundelde archiefstukken van de kamer Maze van de West-Indische Compagnie (WIC) over de aanschaf- en uitredingskosten van schepen door de andere kamers van de Compagnie en correspondentiestukken van Elmina en de handelsposten in Amerika aan de bewindhebbers in patria.⁴

De ontdekkingsreis van Roggeveen was een handelsexpeditie en daarom hadden de Heren Tien in een resolutie vastgelegd dat met de schepen "een sortabel cargasoen" zou worden ver-

zonden.⁵ Deze cargalijsten, of overzichten van verzonden koopmanschappen, zijn eveneens bewaard gebleven. Er bestaan zelfs twee afschriften van. De eerste bevindt zich in de hiervoor genoemde brieven en stukken voor de kamer Maze, met dit verschil dat deze factuur in een voorgaande jaargang was gebonden.⁶ Het andere bevrachtingafschrift zit tussen de VOC-stukken betreffende de confiscatie van de schepen *Arent* en *Thienhoven*.⁷ De schepen van Roggeveen werden namelijk, net als bij de ontdekkingsreis van Lemaire en Schouten in 1615, door de VOC in beslag genomen. De documenten, geschreven in een duidelijk achttiende-eeuws handschrift, beslaan in totaal 46 bladzijden in folioformaat. Van ieder schip bestaat zowel een kostenspecificatie betreffende de bouw of aankoop van het schip, vertimmeringen en uitrustingsstukken, als een lijst van levensmiddelen en andere benodigdheden voor de reis. De lijsten zijn niet gerubriceerd, maar naar leveranciers opgesteld en eindigen op 1 augustus 1721, de dag dat de drie schepen vanuit Texel in zee staken. Alle equipagelijsten zijn geaccordeerd door Cornelis Bors van Waveren, een van de vier verantwoordelijke Amsterdamse bewindhebbers voor de equipage van de WIC.⁸ De laadbrieven van verzonden koopmanschappen zijn door de bewindhebbers Johan Jacob de Famars en Ferdinand van Collen (de jonge) voor akkoord getekend. In tegenstelling tot de equipageoverzichten zijn er slechts twee; alleen die van de *Arent* en *Thienhoven*. Het derde schip, de hoeker *Africaense Galeij*, vervoerde geen cargasoen en diende als bevoorradingschip tijdens de reis.

De verschillende documenten geven niet alleen goed inzicht in de materiële voorzieningen voor de ontdekkingsreis en de wijze waarop de equipage van de schepen verliep, maar

geven bovendien antwoord op de vraag over de kosten, zodat de balans van deze expeditie kan worden opgemaakt. De inhoud van de thans voor het eerst beschreven documenten is door mij gerubriceerd per schip en weergegeven in drie bijlagen.

TERRA AUSTRALIS INCOGNITA

Het 'onbekende Zuidland' sprak vanaf het einde van de zestiende- tot aan de vroege achttiende eeuw sterk tot de verbeelding.⁹ In 1596 schreef Jan Huygen van Linschoten in zijn wereldberoemde *Itinerario* dat het 'Terra Incognita' uit vast land bestond dat zich van Kaap de Goede Hoop tot aan de zuidpunt van Zuid-Amerika zou uitstrekken. Maar niemand wist hoe groot het gebied precies was en wat er te ontdekken viel. Meerdere ontdekkingsreizen zouden in de daaropvolgende decennia volgen, waarbij de VOC vrijwel alle Nederlandse expedities initieerde. Een uitzondering daarop vormde de reis van Jacob Lemaire en Willem Schouten, die met de schepen *Hoorn* en *Eendracht* in 1615 van Texel vertrokken. De Amsterdamse koopman Isaac Lemaire had daarvoor speciaal de Australische Compagnie of Zuid-Compagnie opgericht, met als doel het vinden van een nieuwe route langs het zuidwesten naar de Grote Oceaan en het vervolgens aanknopen van handelsrelaties met de bewoners van 'Terra Australis'. Zoals bekend voerde zijn zoon het eerste deel van de opdracht met succes uit en vond hij een nieuwe doorvaart die naar Lemaire werd vernoemd. Later zou de *Eendracht* door de VOC in beslag worden genomen, omdat het schip zich binnen haar octrooigebied bevond. De beslaglegging werd door Lemaire aangevochten, waarop jarenlange processen tussen de twee handelscompagnieën volgden. Uiteindelijk werd de Zuid-Compagnie in het gelijk gesteld en moest de VOC een schadevergoeding betalen.¹⁰

Gedurende de zeventiende eeuw bleef de VOC expedities naar het onbekende Zuidland

uitrusten, waarvan de twee ontdekkingsreizen van Abel Jansz. Tasman in 1642 en 1644 tot de bekendste horen. Soms kwamen deze expedities tot stand als reddingsoperaties voor gestrande compagnieschepen, zoals bij de *Batavia* in 1629 en de *Vergulde Draak* in 1656.¹¹ Ook de schipbreuk van de *Ridderschap van Holland*, die in 1693 met 325 opvarenden vanuit Zeeland was uitgevaren, leidde er in 1696 toe dat Willem de Vlamingh met drie schepen erop werd gestuurd om de Australische kust te verkennen. De Vlamingh vond geen spoor van het verongelukte schip, maar wist wel belangrijk cartografisch werk te verrichten. Dankzij zijn waarnemingen was het voor Isaac de Graaff, kaartenmaker van de VOC, later mogelijk een gedetailleerde kaart van de westkust van Australië te vervaardigen.¹² Gedurende de zeventiende eeuw hebben tenminste vijftien van dergelijke Nederlandse expedities naar het onbekende Zuidland plaatsgevonden.¹³

DE AANLOOP TOT DE EXPEDITIE

Jacobs vader, Arend Roggeveen, was de inspirator achter de expeditie van zijn zoon. Deze Middelburgse wiskundige en onderwijzer had grote geografische belangstelling en bleek geen onverdienstelijke cartograaf te zijn. In 1668 verwierf hij de opdracht om de zeekaarten voor de Zeeuwse kamers van zowel de VOC als de WIC te vervaardigen, een order die hij mede te danken had aan het ongenoegen over de hoge prijzen die de firma Blaeu voor zijn kaarten verlangde. De WIC inspireerde Roggeveen bovendien tot het samenstellen van een atlas van het Atlantisch zeegebied. In december 1675 verscheen zijn *Nieuwe Grootte Zee-Spiegel*, of *Brandende Veen*, met privilege voor een periode van vijftien jaar van de Staten van Holland, Zeeland en West-Friesland. De atlas bleek een belangrijk navigatiehandboek te zijn met goede zeekaarten, voorzien van kustprofielen en beschrijvingen, waar veel internationale belangstelling voor bestond.¹⁴

Vanwege zijn geografische interesse was Roggeveen gefascineerd door het onbekende Zuidland. Al vanaf 1671 beraamde hij, samen met enkele Zeeuwse kooplieden, plannen om een onderzoek in te stellen naar dit onbekende gebied. Omdat een eventuele ontdekkings-tocht binnen het octrooigebied van de West-Indische Compagnie viel, moest die toestemming verlenen. Maar de bewindhebbers droegen bezwaren aan en bovendien brak kort daarop oorlog uit, zodat de onderhandelingen werden stopgezet.

Na het faillissement in 1674 en de daaropvolgende heroprichting van de WIC werd de vaart op de Zuidzee voor alle ingezetenen van de Republiek opengesteld. In november 1675 diende Roggeveen opnieuw een rekest in bij de Staten-Generaal voor toestemming voor een ontdekkings-tocht naar het onbekende Zuidland. Ditmaal werd hem die verleend, nadat hij aan enkele eisen van de WIC had voldaan.¹⁵ Volgens het octrooi kreeg Roggeveen toestemming "tot het bevaren en negotieren eenige nog niet ontdeckte landen gelegen aen en in de Zuytsee tus-schen de Strate Magalanes en Nova Gunea". Voor de uitvoering van zijn expeditie zocht hij participanten en bracht een pamflet in omloop waarin hij zijn plannen ontvouwde.¹⁶ Tot verwezenlijking kwam het echter niet, omdat hij onvoldoende steun wist te verwerven.¹⁷

Toen hij drie jaar later overleed, leek het er aanvankelijk op dat het expeditieplan een stille dood was gestorven. Ruim veertig jaar zou het duren voordat zijn jongste zoon Jacob de plannen van zijn vader opnieuw tot leven bracht. Naar het zich laat aanzien kwam de uitvoering daarvan niet alleen voort uit een lang gekoesterde wens naar ontdekkingsavontuur, maar vooral uit onvrede met zijn omgeving. Roggeveen raakte namelijk, nadat hij in 1693 als notaris te Middelburg was geïnstalleerd, in conflict met verscheidene Middelburgse predikanten. Een geschil waar zijn vrijzinnige levensopvatting aan ten grondslag lag. Door de oplopende spanningen overwoog hij om de Zeeuwse hoofdstad te verlaten en toen de bewindheb-

bers van de VOC in 1706 een nieuwe raad van justitie te Batavia zochten, greep hij die kans met beide handen aan en vertrok naar Azië. Negen jaar later repatrieerde hij als bemiddeld man en vestigde hij zich opnieuw in Middelburg. Gedurende zijn afwezigheid was het geestelijk klimaat in de stad echter verder verhard en het kenmerkte zich door grote onverdraagzaamheid jegens vrijzinnigen. Daardoor kreeg Roggeveen al spoedig opnieuw aanvaringen met de eerder genoemde predikanten. Ditmaal liep het conflict zo hoog op dat het Middelburgse stadsbestuur hem in 1719 de toegang tot de stad ontzegde. Later volgde eenzelfde verbod voor Vlissingen. Volgens de bekende Zeeuwse biograaf F. Nagtglas hebben "de miskenning waaraan hij bloot stond en de haat die hem vervolgde waarschijnlijk het geliefkoosde plan des vaders bij den zoon doen rijpen". Een voornemen dat door zijn oudere broer Jan vol- op werd ondersteund.¹⁸

In de daaropvolgende periode werkte Roggeveen zijn plannen voor een ontdekkingsreis verder uit en in oktober 1720 benaderde hij, via zijn broer Jan, de kort daarvoor opgerichte Middelburgse Commerciale Compagnie (MCC). De directeuren hoorden hem welwillend aan, maar toonden geen interesse. Daarna polste hij de interesse van de WIC.¹⁹ Zijn verzoek werd op 2 april 1721 behandeld tijdens de vergadering van de Heren Tien. De bewindhebbers besloten om een speciale commissie in het leven te roepen die de zaak nader zou onderzoeken. Nog geen week later bracht de onderzoekscmissie haar verslag uit. Nadat de overige bewindhebbers de bevindingen hadden aangehoord, werd het voorstel van Roggeveen met "eenparighijt van stemmen goetgevonden" en werd toestemming verleend tot het organiseren van een expeditie met als doel "het ontdekken van onbekende Landen".²⁰

Dat de WIC ditmaal wel bereid was om in de expeditie te participeren, is verklaarbaar. Door de toegenomen concurrentie in het Atlantisch zeegebied was de handelspositie van de Compagnie in de voorgaande decennia steeds ver-

der onder druk komen te staan. Zo daalde de export van Afrikaanse producten gedurende de eerste vier decennia van de achttiende eeuw, terwijl de Engelse export in diezelfde periode meer dan verdrievoudigde. Ook op het gebied van de slavenhandel moest de Compagnie aan de concurrenten terrein prijsgeven en verloor zij in 1701 bovendien het "asiento" aan de Fransen.²¹ Daarnaast breidden de buitenlandse compagnieën hun handelsgebieden langs de West-Afrikaanse kust steeds verder uit, waardoor de geografische ruimte waarbinnen de WIC in Afrika kon opereren, aanzienlijk was gekrompen. Het was daarom niet verwonderlijk dat de bewindhebbers van de WIC geïnteresseerd waren in exploratie en annexatie van nieuwe handelsgebieden binnen haar octrooi-gebied.²² De commissiebrief voor Roggeveen, die door de bewindhebbers op 10 april 1721 werd opgesteld, laat over hun motieven geen twijfel bestaan. Zo moest hij, in het geval dat hij "eenige voordelige landen en plaatsen ontdeckende ende by geene Europiaense natiën werende bewoont, van deselve in de name van de Hoogmogende Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden ende van dese West-Indische Compagnie besit ende possessie te nemen, met de naturellen ende inwoonderen van die landen en plaatsen te handelen en contract te maken".²³ Ook het feit dat Roggeveen met een essayeerinstrumentarium werd uitgerust, waarmee hij het gehalte goud of zilver van mineraalhoudende monsters kon bepalen, laat weinig ruimte voor twijfel over het doel van de expeditie bestaan.²⁴

Het besluit tot deelneming aan de expeditie zal mede zijn versterkt door de propaganda van de South Sea Company in 1711. Deze Engelse handelscompagnie had zich tot doel gesteld handel te drijven met de Spaanse koloniën in Zuid-Amerika en de Zuidzee en lanceerde, net als John Law kort daarvoor in Frankrijk had gedaan, een omvangrijke campagne om aan mogelijke aandeelhouders duidelijk te maken welke onvoorstelbare commerciële mogelijkheden in de Stille Zuidzee aanwezig waren.²⁵

Ook de MCC, die aanvankelijk weinig interesse had getoond voor een ontdekkings-tocht, zou door tegenvallende handelsresultaten de plannen voor een reis naar de Zuidzee enkele jaren later weer opnemen. Van alle ontplooide handelsactiviteiten bleek namelijk alleen de vaart op het Caribische gebied winstgevend te zijn. Daarom besloten de directeuren op 7 maart 1724 om twee grote fregatten uit te redden voor een reis naar de Spaanse koloniën op de westkust van Zuid-Amerika. Nog geen half jaar later zeilden de Middelburgse Welvaren en de Commerciale Compagnie van Middelburg, die voor de gelegenheid in respectievelijk tot Don Carlos en Don Louis waren omgedoopt, samen met de "victualie snauw" of het bevoorradingsjacht *Patache el Mercurio* naar de "Zuijtkant" van Amerika.²⁶

DE VOORBEREIDINGEN

Op 10 april 1721 besloten de bewindhebbers van de WIC vier compagnieschepen voor de ontdekkingsreis uit te rusten. De kamer Amsterdam zou de zorg voor de uitreding op zich nemen en de andere kamers van de WIC zouden daarbij een aandeel in de kosten bijdragen. De vloot zou bestaan uit twee fregatten, van respectievelijk 120 en 100 voet lengte, en uit twee galjoten of twee hoekerschepen. Enkele weken later werd een van de twee kleinere schepen uit het plan geschrapt en werd tot aankoop van één hoeker besloten met een lengte van 92 voet.²⁷ Daarnaast werd in de notulen vastgelegd dat de 62-jarige Jacob Roggeveen de onderneming zou leiden en met hem werden vervolgens afspraken gemaakt over een vergoeding of winstdeling in de reis. In het geval dat de ontdekkingsreis voor de Compagnie nadelig zou uitvallen, kon Roggeveen geen aanspraak maken op enige vorm van vergoeding voor gemaakte onkosten of gedane inspanningen. Mocht de reis daarentegen succesvol verlopen, dan zou de commandeur in de winst delen. Afgesproken werd dat hij of zijn erven van het "zuyvere rendement van de overgebragte retou-

ren" een tiende part zouden ontvangen en dat gedurende een periode van tien achtereenvolgende jaren bij voortzetting van de handelsvaart.²⁸

Jacobs eerdergenoemde broer Jan, die als koopman veel belangstelling voor geografie toonde, gaf de expeditieleider tal van adviezen. In een *Memoriale gedachte over de te doene Australische zeetogt*, opgesteld in het voorjaar van 1721, gaf hij naast zeilaanwijzingen, inlichtingen over verversings- en handelsplaatsen en te nemen veiligheidsmaatregelen, veel praktische informatie over lading en uitrusting. Zo adviseerde hij zijn broer bijvoorbeeld om op ieder schip tenminste drie of vier stel zeilen en een dubbel aantal ankers en ankerkabels mee te nemen en meende hij dat het verstandig zou zijn om een koperen oven op het schip te bouwen, waar tweemaal per week vers brood in kon worden gebakken. Ook raadde hij zijn broer aan om bakken met aarde op het dek te plaatsen waar tuinkers – een probaat middel tegen scheurbuik – in kon worden uitgezaaid en om uiteenlopende soorten zaden mee te nemen om die op land uit te zaaien. Afsluitend wenste hij zijn broer een goede en behouden reis toe en adviseerde hem om warm te blijven en zich niet "te lange in den avond koude lugt op te houden".²⁹

DE BOUW EN UITRUSTING VAN DE SCHEPEN

In tegenstelling tot haar voorganger ontwikkelde de tweede WIC geen scheepsbouwactiviteiten. De bouw van nieuwe schepen werd uitbesteed aan die particuliere werven die de schepen tegen de laagste prijs konden bouwen. Daarnaast werden er soms ook schepen tweedehands gekocht.³⁰

Op het moment dat de bewindhebbers van de WIC hun medewerking aan de ontdekkings-tocht verleenden, waren twee van de drie expeditieschepen al in aanbouw. In oktober 1720 had de Compagnie namelijk via een advertentie in de *Amsterdamsche Courant* laten weten, dat zij

het voornemen had om twee fregatten aan te schaffen die als kruiser op de West-Afrikaanse kust zouden worden ingezet, alsmede negen retourschepen en een zelfde aantal slavenhalers. Belangstellenden konden het bestek op het West-Indisch Huis te Amsterdam afhalen.³¹

De bouwopdrachten van de *Arent* en de *Thienhoven* werden aan de scheepsbouwers Cornelis van Dalen en Adriaen Goutrok toegewezen. Eind november 1720 vroegen zij bij de WIC een eerste termijnbetaling aan. De Amsterdamse bewindhebbers gingen daarmee akkoord, nadat de scheepsbouwmeesters Jan van Rheenen en Jan Pool de in aanbouw zijnde schepen op hun bestekken hadden geïnspecteerd.³² Van Rheenen was een bekende scheepsbouwmeester in dienst van de Amsterdamse admiraliteit, zijn collega Pool had de leiding op de Amsterdamse VOC-scheepswerf.³³ De prijs van een nieuw te bouwen schip werd naar gewoonte in drie "paaijen" of termijnen betaald; de eerste bij het leggen van de kiel, de tweede bij het te water laten en de rest bij de afbouw.³⁴

De tijd die voor de bouw van het grootse fregat *Arent* nodig was, bedroeg slechts 173 dagen.³⁵ De bouwtijd voor het andere fregat *Thienhoven* is onbekend. Wel vroeg de Amsterdamse scheepsbouwer Goutrok pas in juni 1721 om uitbetaling van de derde en laatste termijn en wilde hij daarnaast nog enige verbeteringen aan het schip aanbrengen. Daaruit zou men kunnen opmaken dat de bouw van het schip nog niet was voltooid.³⁶

Toen beide casco's werden opgeleverd, beliepen de kosten voor de *Arent* 19.900 gulden en voor de *Thienhoven* 11.900 gulden. Vervolgens werden de masten geplaatst, de kajuit, hut, kombuis en galerijen werden beschoten en de schepen werden van nieuwe zeilen, kabels en ankers voorzien. Grote hoeveelheden touwwerk en tevens stokvis werden door Ellart de Weer de Wit geleverd, die tot halverwege de achttiende eeuw een van de belangrijke leveranciers was voor de grote handelscompagnieën.³⁷ De scheepshuid werd gebreeuwd en verdubbeld.³⁸ Bij de *Arent* werden de laatste werkzaamheden

door scheepsbouwer Van Dalen uitgevoerd. Daar Goutrok zijn werkzaamheden aan de *Thienhoven* nog niet had voltooid, werd het breeuwen en verdubbelen door timmerman Gerbrand Slegt uitgevoerd. Verder kregen de schepen geschilderd beeldwerk en werden de kombuizen gemetseld, een veiligheidsmaatregel tegen brand. Bij het schilderwerk werden ook de scheepsnamen met zwarte verf op de spiegel geschilderd.³⁹ Het vervaardigen van het decoratieve beeldwerk werd, voor een van te voren vastgesteld bedrag, aan Pieter Hogendijk uitbesteed. Die had vermoedelijk zijn werkplaats aan de Kleine Kattenburgerstraat, want vandaar voerde Jan Hogendijk, mogelijk zijn zoon, twintig jaar later beeldhouwopdrachten voor de VOC uit.⁴⁰ Beide fregatten kregen een boot en een sloep, die tijdens de reis voor onder andere het halen van drinkwater en brandhout konden worden ingezet.

De hoeker *Africaanse Galeij* werd, door tussenkomst van de makelaar Pieter Meulenaer, voor een bedrag van 12.773 gulden van Jan Louwe gekocht.⁴¹ Ook dit schip werd vervolgens gebreeuwd, verdubbeld, beschoten en geschilderd. In tegenstelling tot de twee andere schepen werd voor dat laatste schip alleen een boot aangeschaft.

Alle schepen werden bewapend met stukken geschut van uiteenlopend kaliber. Volgens eerdere publicaties over de ontdekkingsreis van Roggeveen zou de *Arent* zijn uitgerust met 32 stukken, de *Thienhoven* met 24 stukken en de *Africaanse Galeij* met veertien stukken geschut.⁴² Deze aantallen komen maar ten dele overeen met de vermeldingen in het overzicht betreffende de aankoop en uitrusting van de schepen. Volgens de equipagelijst van de *Arent* was dit fregat bewapend met zes stukken geschut van acht pond, alsmede twintig zesponders, zes drieponders en zes tweepponders. In totaal 38 stukken geschut. Het overzicht van de *Thienhoven* vermeldt achttien vierponders en zes drieponders en dit aantal is conform de eerdere opgaven in de publicaties. Volgens de equipagelijst van de *Africaanse Galeij* telde de hoeker slechts zeven stukken geschut. Het is niet uit te

sluiten dat de overige zeven stukken bij de aankoop van de hoeker zijn geleverd, zonder dat die apart zijn vermeld. Er zijn geen kanonnen gedurende de reis van de *Arent* naar de *Africaanse Galeij* overgeplaatst, want de in 1722 opgestelde inventaris van het opgebrachte fregat de *Arent* vermeldt eveneens het eerder genoemde aantal van 38 stukken.⁴³

De "gotelingen" of ijzeren stukken geschut werden geleverd door het handelshuis van Philip Cosson, die het geschut uit de gieterijen van de ondernemersfamilie De Geer betrok. Als zakenwaarnemer voor De Geer had Cosson als enige commissionair het monopolie in de handel van de "Finspongs ijsere" kanonnen.⁴⁴ De eerder genoemde zes tweepponders voor het schip *Arent* werden door Engelbert Wagendonk aan de WIC verkocht. Hij leverde ook diverse soorten kogels, kneppels, handgranaten en schuiftangen. Daarnaast kregen de schepen handvuurwapens mee, zoals snaphanen, pistolen en bajonetten. De vuurwapens werden door Jan en Jacob van Solingen geleverd, die hun werkplaats in de 'Stads Roermakerij' op de Binnen-Amstel te Amsterdam hadden gevestigd.⁴⁵ De vuurwapens bestemd voor de handel waren in 1719 door de Amsterdamse koopman Jacob Oortman geleverd. De lading karabijnen en roers waren in dat jaar met het compagnieschip *Vlissingen* naar Afrika verzonden en behoorde tot het "wedergebragt cargasoen".⁴⁶

Het stuurmansgereedschap voor de schepen werd door Celia Bidloo geleverd, de weduwe van Cornelis de Bree. Zij had het bedrijf van haar man na zijn dood voortgezet en behoorde tot de belangrijkste leveranciers van navigatiemiddelen voor de grote handelscompagnieën.⁴⁷ Naast uiteenlopende navigatie-instrumenten, zoals verschillende soorten kompassen, zandlopers en peilloden, leverde zij ook de vlaggen voor de schepen. Wat daarbij opvalt is de diversiteit aan dundoek. De schepen waren zowel uitgerust met prinsenvlaggen en daarbij horende geuzen en wimpels, als met Engelse en Franse vlaggen, en dito wimpels en vleugels. Ook bezaten de schepen een *Vlissingse geus*.⁴⁸ Het is niet dui-

delijk waarom de schepen deze vlag aan boord hadden. Een mogelijke verklaring kan zijn dat deze diende als herkenningsmiddel voor Zeeuwse schepen. De Zeeuwse schepen voeren namelijk niet alleen op West-Afrika, maar handelden ook op delen van de Zuid-Amerikaanse kust die onder Spaans gezag vielen en verboden waren voor schepen uit de Republiek. Om deze illegale handelsvaart te bestrijden patrouilleerden Spaanse kruisers langs de kust en daarbij kwam het geregeld tot gevechtshandelingen met Zeeuwse smokkelaars.⁴⁹ Omdat de schepen van Roggeveen door de Zeeuwen voor een Spaans eskader konden worden aangezien, was duidelijkheid geboden.

De levering van zeekaarten en andere navigatiebenodigdheden, zoals graadbogen en kaartpassers, ontbreken op het kostenoverzicht betreffende de uitrusting van de schepen. Deze had de Compagnie in voorraad en werd door haar aan de schippers en stuurlieden verstrekt, die ze na afloop van de reis weer moesten inleveren. De stuurlieden maakten onder andere gebruik van de zeekaarten van Johannes van Keulen en van verschillende reisboeken.⁵⁰ Daarnaast had Jan Roggeveen een speciale kaart getekend, waarvan vier kopieën voor ieder schip werden vervaardigd.⁵¹

De totale kosten voor de bouw, aankoop en uitrusting van de drie schepen, inclusief loodskosten, drinkgeld voor de werklieden, schuitvrachten en belastingen, bedroegen 139.418 gulden.⁵²

BEMANNING

In de tijd dat aan de bouw en uitrusting van de schepen de laatste hand werd gelegd, werden de zeelieden gemonsterd. Dit was de taak van de commissie personeel.⁵³ De verantwoordelijke Amsterdamse bewindhebbers besteedden daarbij veel zorg aan de selectie van de officieren. Zo kreeg Philip Hack de opdracht om het "gedrag en conduites" van schipper Jan Koster en opperstuurman Jacobus Groenevelt te onderzoeken, nadat zij zich kort daarvoor kandi-

daat hadden gesteld. Referenties werden ingewonnen bij de VOC, hun vorige werkgever. Koster voer tweemaal als schipper op een reitourschip en Groenevelt als stuurman. Korte tijd later rapporteerde Hack zijn medebewindhebbers dat de genoemde scheepsofficieren "brave en ordentelijke zeeluiden" waren die ten dienste van de Compagnie konden worden aangesteld. Koster had een maandgage van 80 gulden en zijn stuurman kreeg 50 gulden. In de daaropvolgende weken werden de overige scheepsofficieren aangenomen. Cornelis Bouman en Roeloff Rosendaal, de gezagvoerders van respectievelijk de *Thienhoven* en *Africaense Galeij*, ontvingen ieder 70 gulden, hun opperstuurlieden kregen 45 gulden.⁵⁴ De laagstbetaalden aan boord waren de jongens en lichtmatrozen die zes en acht gulden verdienden. Matrozen kregen twaalf gulden en de maandgage van het overige scheepsvolk varieerde, afhankelijk van de aanstelling, tussen de 14 en 35 gulden. Een chirurgijn ontving bijvoorbeeld 28 gulden per maand en de kok, bootsman en constabel kregen ieder 20 gulden.⁵⁵

Op verzoek van Jacob Roggeveen werd Nicolaes Thonnar tot commandant van de militie benoemd. Hij kreeg de leiding over de circa 55 tot 60 militairen.⁵⁶ Hoewel wij over het aantal zeelieden van de afzonderlijke schepen goed zijn geïnformeerd, is ons inzicht in de personele samenstelling beperkt. Door het ontbreken van de monsterrollen weten wij bijvoorbeeld niet precies hoeveel soldaten op de schepen megingen. Alleen van de *Thienhoven* is de bemanningslijst bewaard gebleven en daaruit blijkt dat ruim een kwart van de 84 opvarenden uit officieren en vaklieden, zoals zeilmakers en timmerlieden bestond. Circa de helft was matroos en de overige opvarenden waren militairen. De laatste groep bestond uit enkele onderofficieren en achttien soldaten. Hun gage varieerde van 40 gulden voor vaandrig Martinus Keerens tot 8 gulden voor elke soldaat. Bovendien blijkt uit de monsterrol dat een aanzienlijk deel van de zeelieden van buiten de Republiek afkomstig was. Van de officieren en vaklieden was ruim de helft uit de Repu-

bliek afkomstig, bij de matrozen was dat percentage slechts 12,5 procent en bij de soldaten 30 procent. Het scheepsvolk van de *Thienhoven* bestond dus in meerderheid uit buitenlandse zeelieden.⁵⁷

We beschikken tevens over een opgave van uitgekeerde maandgelden voor de opvarenden.⁵⁸ Het was namelijk gebruikelijk dat de zeelieden voor hun vertrek twee maanden gage "op de hand" kregen. Het scheepsvolk van het 111-koppen tellende fregat *Arent* ontving 2.613 gulden en de soldaten kregen 600 gulden. Voor de *Thienhoven* bedroeg het tweemaandelijks voorschot voor het scheepsvolk 1.968 gulden en voor de soldaten 472 gulden. Op de *Africaense Galeij*, waar geen militairen op waren geplaatst, ontvingen de 33 gemonsterde zeelui 1.288 gulden. Uit het uitgekeerde maandgeld voor de soldaten van de *Arent* kunnen we afleiden, dat daar tussen de 30 en 35 soldaten waren aangesteld.

De totale kosten aan gages voor de bemanningsleden van de expeditie schepen bedroegen op jaarbasis 41.650 gulden.

PROVIAND EN ANDERE BENODIGDHEDEN VOOR DE REIS

Voor de ontdekkingsreis waren grote hoeveelheden levensmiddelen noodzakelijk die door tientallen verschillende leveranciers werden samengebracht. Zo kregen de schepen bijvoorbeeld 93.700 pond hardbrood, 463 roggeboden, 4.400 "Wormerbeschuiten", 819 zakken gort en 357 zakken met bonen of erwten mee.

Een probleem betreffende de houdbaarheid vormde het vlees. Jan Roggeveen, die van bemanningsleden van Oost-Indiëvaarders had vernomen dat spek langer goed bleef dan rundvlees, raadde zijn broer Jacob aan om meer gerookt spek dan vlees in te schepen.⁵⁹ Zijn advies werd door de bewindhebbers niet ter harte genomen, want de schepen vervoerden, naast zes levende varkens, bijna 55.000 pond gezouten rundvlees en slechts 23.400 pond spek. Mogelijk lagen beschikbaarheid of financiële over-

wegingen hieraan ten grondslag, want de prijs voor een pond vlees lag iets lager dan die voor eenzelfde gewicht aan spek.⁶⁰ Voor de kajuitsgasten waren er hammen, tongen en rookvlees ingeslagen. Alle vleeswaren, behalve de geleverde hammen, waren afkomstig uit de compagniemagazijnen. Naast vlees werd er bovendien ruim 21.000 pond stokvis ingescheept bestaande uit "rood schaar en Noortse lengen". En om tijdens de reis de voorraad met verse vis en gevogelte aan te vullen, had men de beschikking over haken, netten en "gans en sniphagel". De totale kosten voor vlees en vis bedroegen 15.268 gulden en vormden daarmee de grootste uitgavenpost betreffende de mondvoorraad.

Ook werden er aanzienlijke hoeveelheden boter, kaas en oliën ingeslagen. De boter en een deel van de kaas waren voornamelijk voor de kajuitsgasten bestemd. De oliën waren slechts in beperkte mate voor de scheepskombuis bestemd. De raapolie diende bijvoorbeeld, net als de was- en smeerkaarsen, voor de verlichting aan boord. Houtskool werd als brandstof in de ruimen opgeslagen en om het eten meer op smaak te brengen had de kok de beschikking over kruideniersgoederen, zoals zout, kruidnagels, peper, foelie, gember, suiker en pruimen. Het advies van Jan Roggeveen betreffende het zaaizaad werd door de bewindhebbers opgevolgd, want naast een zak mosterdzaad werd er "divers zaaizaad" ingekocht.

De drankvoorraad op de schepen bestond uit bier, wijn en brandewijn. Doorgaans was de drinkwaterkwaliteit op schepen slecht en werd daarvoor in de plaats veel bier geconsumeerd. Aan arbeiders op de werf werden bijvoorbeeld licht alcoholische bieren verstrekt tijdens de schaft en ook de zeelieden dronken veel bier aan het begin van de reis. Vanwege de beperkte houdbaarheid werd eerst het bier opgedronken waarna op water werd overgegaan.⁶¹ De drie expeditie schepen werden door vijf verschillende brouwers bevoorradt die samen 354 tonnen of circa 55.000 liter bier in uiteenlopende soorten vaten leverden.⁶² Daarnaast consumeerden tientallen vaklieden en arbeiders in de weken

*Rekeningh van de Reijzen van
 Schepen van het Schip Thienhoven
 van 80 (open van 28) voor Rekening
 van de Heeren Binnendie hebben
 van de Goeda; Westindische Comp
 te Kaamen van Amsterdam gedenke
 niet maer onbekende Landen intue
 gijfte D. Aug. A. 1721*

*Stenwerk Schluusman
 22/2 amen met boom of met
 Couragien Afv. C. / 625, 43 -*

*Anders van Jan Viller's indiat Spiegel
 2 Casjes kaarsen half smelt half
 was a 36 @ 72 @ a 43 @ 4 @ 6 / 46,6
 2 Casjes a 10 @ / 1,- / 47,6 -*

*Anders Arend Homoet
 48 amen (oren brandewijn) a 72 / 396, --*

*Anders Floren over (leagie) vromt Volk
 te swaere rokke broeke Buffeltjes
 schoene kousjen en miltbeent 4 / 347,16, -*

*Anders Jacobus rijenburg over
 een tafel Aard / 5, --*

*Anders Beuz over divers servet
 en tafelgoed / 26, --*

*Anders Jasper dekked root een Legent
 om te vromen / 79, 4, -*

*Anders Leonard blankert
 voor Casjans tot behangsel / 10, 08 -*

*Anders Adouel Schaak over kuisen,
 6 Stonden indt zijngit / 9, 15*

*Anders Prictje nichkik voor maerloon van
 debrers servet en tafel goed diverse
 geroijnd en tafel kledoen / 6, 6, -*

Transporten hierommen / 1553, 18, -

Afb. 1. Eerste bladzijde van de bevoorradingslijst van de Thienhoven (Nationaal Archief, Nieuwe West-Indische Compagnie, 1303)

voorafgaande aan het vertrek nog eens ruim 10.000 liter (67 tonnen) scheepsbier op de werf. Een belangrijk deel daarvan werd geleverd door brouwer en vrijheer Joachim Rendorp, de eigenaar van brouwerij 'De Haan' op de hoek van de Gelderse Kade en de Rechtboomsloot in Amsterdam.⁶³ De ingeslagen Franse wijn en brandewijn dienden vooral voor de zieken en om de maaltijden in de kajuit op te luisteren. De korenbrandewijn was er voor het

scheepsvolk. De 51 amen mout- of korenbrandewijn (circa 7.835 liter) werden door Arent Homoet geleverd, die zowel stokerijen bezat op het Roeterseiland als in Weesp. Daar distilleerde hij uit graan, mout en gist de brandewijn. Jenever werd verkregen door aan de brandewijn jeneverbessen toe te voegen en deze wijn nogmaals te branden.⁶⁴

Voor de verpakking en verzending van deze producten waren veel tonnen en kisten nodig.

Tabel 1. Cargasoen Zuidzee-expeditie, 1721 en Afrikaanse import WIC, 1700-1723

handelsgoederen	textiel	militaria	kauries	alcoholica	staafijzer	diversen
Afrikaanse import WIC (in procenten)	50,6	12,2	11,2	4,3	2,2	19,5
cargasoen Roggeveen (in procenten)	42,6	4,2	0	3,8	8,3	41,1

Bronnen: NA, WIC 1302, NA, VOC 11126 en Den Heijer, Goud, ivoor en slaven, tabel 5.4

Dit uiteenlopende houten vaatwerk, zoals leggers, varkens en smaltonnen, is in een aparte rubriek in de bijlage opgenomen. Daarin zijn alleen de lege vaten vermeld die door de Compagnie werden verstrekt en die voornamelijk voor het vervoer van water, olie, wijn en "verse spijs" dienden. De kosten voor fustage waarin het proviand werd geleverd, zijn hier niet in opgenomen, maar staan bij de betreffende producten. De werkelijke emballagekosten vallen dus hoger uit dan de in de rubriek genoemde bedragen.

In tegenstelling tot de VOC had de WIC geen eigen apotheek waar de medicijnkisten voor de uitvarende schepen werden samengesteld. De verantwoordelijkheid voor de inkoop van medicamenten berustte niet, zoals te verwachten zou zijn, bij de bewindhebbercommissie van equipage, maar bij die van koopmanschappen.⁶⁵ Voor de samenstelling van de medicijnkisten voor de expeditievloot deed de commissie een beroep op verscheidene Amsterdamse apothekers. Daarnaast kregen de chirurgijns een grote hoeveelheid oude slaaplakens mee die als verbandmiddelen moesten dienen.

Ook aan de inrichting van de kajuiten was de nodige aandacht besteed. Die van de Arent, waar Jacob Roggeveen en zijn officieren hun maaltijden nuttigden, was uitgerust voor acht personen. De Thienhoven was ingericht voor zes kajuitsgasten en de *Africaanse Galeij* voor vier. De wanden van de kajuitsruimte waren van behangsel voorzien, er hingen gordijnen voor de vensters en er waren tafelkleden met servet- en tafelgoed voor op de kajuitstafel. Dit tafelgoed bestond uit tinnen borden, lepels, verschillen-

de soorten kommen, schalen en drinkgoed.

Naast voeding en medische zorg was goede kleding van belang om de gezondheid van de zeelui op peil te houden. Daarom verstrekte de Compagnie aan het scheepsvolk warme en vochtbestendige wollen en linnen jassen, zoals "buffeltjes en rokken". Daarnaast kregen de zeelieden broeken, schoenen, kousen en mutsen. Als onderkleding dienden blauwe hemden.

De totale kosten aan proviand en andere benodigdheden voor de ontdekkingsreis bedroegen 47.000 gulden.⁶⁶

KOOPMANSCHAPPEN

Jaarlijks verscheepte de WIC grote hoeveelheden koopmanschappen naar de West-Afrikaanse kust. Het assortiment handelsgoederen varieerde van uiteenlopende soorten textiel en vuurwapens tot spiegels, naalden en hoeden.⁶⁷ Vanzelfsprekend waren de behoeften van de mogelijke bewoners van het onbekende Zuidland bij de WIC niet bekend. Toch heeft de Compagnie een aanzienlijk "cargasoen", bestaande uit ruim dertig verschillende artikelen, met de fregatten Arent en Thienhoven verzonden. De waarde van deze koopmanschappen vertegenwoordigde een bedrag van circa 30.000 gulden.

Naar het zich laat aanzien hebben de bewindhebbers zich bij hun keuze deels door de Afrikaanse markt laten leiden. Want het assortiment van verzonden koopmanschappen vertoont overeenkomsten met de import in West-Afrika (zie tabel 1). Daarbij vormde textiel, dat in West-Afrika verreweg het meest verkochte

product was de hoofdmoot. Ruim 42 procent van de lading bestond uit Europese en Aziatische stoffen. De katoenen stoffen, voornamelijk sits, kwamen grotendeels uit India en werden door de VOC en andere compagnieën naar Europa geëxporteerd. De in Europa vervaardigde textielsoorten bestonden hoofdzakelijk uit linnengoed, zoals "platthillios" (fijn linnengoed) en gestreepte Haarlemse lijnwaden (gebleekt linnen). Daarnaast bevatten de scheepsruimen kisten met ijzeren staven, vuurwapens en alcoholica, goederen die ook op de West-Afrikaanse kust gretig aftrek vonden. Bij sommige van deze producten zien we procentuele verschillen. Zo vormde het onbewerkte staafijzer voor de Afrikaanse handel slechts twee procent van de totale lading. Bij de Zuidzee-expeditie was dat ruim acht procent. Daarentegen had de Afrikaanse import van militaire goederen, zoals vuurwapens en buskruit, een aandeel van ruim twaalf procent, maar bij de Zuidzee-expeditie was dat slechts vier procent. Een verklaring hiervoor was de sterk toegenomen wapenimport door lorrendraaiers en buitenlandse handelscompagnieën vanaf het eind van de zeventiende eeuw. Om haar marktaandeel niet te verliezen was de WIC wel genoodzaakt meer wapens op de West-Afrikaanse kust te verkopen.⁶⁸

Het aandeel alcoholica schommelde bij beide rond de vier procent. De fleskelders met jenever werden door de firma Bols geleverd die al vanaf het einde van de zestiende eeuw "gedistilleerde wateren" aan de man bracht. In 1649 verplaatste Pieter Jacobsz Bols zijn jeneverstokerij naar 't Lootsje' aan de Amsterdamse Rozengracht, waar zijn zoon Lucas Bols het bedrijf in distilleerderij tot grote bloei bracht. In 1721 voerde Pieter Lucasz Bols, de oudste zoon van Lucas, de leiding over de distilleerderij. Onder de naam Erven Lucas Bols produceert hetzelfde bedrijf tot op de dag van vandaag sterke dranken.⁶⁹

Duidelijke procentuele verschillen zien we bij de categorie diversen, waar de overige handelsproducten in zijn opgenomen. Dat waren onder meer bewerkte metalen producten, zoals

kapmessen, bijlen, naalden en scharen en goederen voor huishoudelijk gebruik, zoals spiegels, kammen, hoeden en glaskralen. De laatst genoemde groep van koopmanschappen werd meestal aangeduid met "Neurenburger kramerij" of "Neurenburger waren".⁷⁰

Zoals in de tabel af te lezen is, vervoerden de schepen van Roggeveen geen kauries, die op de marktbriefen van de WIC een derde plaats innamen. Deze glimmende schelpjes waren voor de slavenhandel op de Slavenkust als ruilmiddel onmisbaar, maar hadden daarbuiten geen of geringe handelswaarde. Om die reden ontbraken ze op de vrachtljst.

Afsluitend nog een korte opmerking over risicodkking. Voor zover bekend, waren de drie schepen met lading niet verzekerd. Dat was bij de WIC geen ongebruikelijke handelswijze, omdat de assurantiepremies, zelfs in vredes-tijd, behoorlijk konden oplopen.⁷¹ Voor een retourreis naar Afrika betaalde de WIC in de jaren twintig van de achttiende eeuw tussen de negen en elf procent premie over het verzekerde bedrag.⁷² De bewindhebbers hebben bij de expeditie van Roggeveen vermoedelijk van risicodkking afgezien, omdat voor deze risicovolle reis een hoge verzekeringspremie zou worden berekend. Zo bedroeg de premie voor de eerder genoemde MCC-schepen *Don Carlos* en *Don Louis*, "alleene voor de risico van de zee" vijftien procent. "Voor alle perykelen" liep dit zelfs op tot 24 procent.⁷³

BESLUIT

Op 17 juli 1721 nam Jacob Roggeveen afscheid van de bewindhebbers van de kamer Amsterdam. Daarna werd hij samen met de gezagvoerders en enkele andere scheepsofficieren naar Texel overgebracht, waar de vloot zeilree lag. Tijdens deze reis werden ze begeleid door drie Amsterdamse bewindhebbers, waaronder de eerder genoemde Van Collen en Hack.⁷⁴ Het was gebruikelijk dat de bewindhebbers bij toerbeurt het vertrek en aankomst van de schepen bege-

leidden om de schepen en lading te controleren. Daarvoor hadden zij de beschikking over een compagniejacht, dat door een schipper en vier à vijf matrozen werd bemand.⁷⁵

Een week later ontvingen de bewindhebbers in Amsterdam een missive van Roggeveen, waarin hij hen mededeelde dat de wielen van de affuiten te klein waren. Die werden vervolgens door grotere vervangen. Op 1 augustus 1721 vertrok de expeditievloot en in de daaropvolgende weken zouden de bewindhebbers nog twee brieven van de expeditieleider ontvangen.⁷⁶ Daarna werd het stil en men zou pas weer een levensteken van Roggeveen ontvangen toen hij in juli 1723 met de Oost-Indische retourvloot in de Republiek arriveerde.

De ontdekkingsreis van Jacob Roggeveen werd in relatief kort tijd georganiseerd. Tussen het besluit van het WIC-bestuur tot het uitrusten van de expeditie en het uitzeylen van de vloot verstreken minder dan vier maanden. Zo'n korte voorbereidingstijd was mogelijk omdat twee in aanbouw zijnde fregatten werden ingezet die eigenlijk voor de Afrikaanse handel waren bestemd. De drie schepen werden bemand met 228 zeelieden en geëquipeerd voor een periode van 28 maanden. Toen de balans na vertrek werd opgemaakt, bedroegen de uitgaven van de expeditie 223.710 gulden. Dat was inclusief de twee maanden handgeld voor de bemanning.⁷⁷

Door uitstaande salarisrekeningen zouden de uiteindelijke reiskosten verder oplopen. De diensttijd van de bemanning bedroeg ruim twee jaar, wat na aftrek van de twee maanden hand-

geld een bedrag van 76.360 gulden opleverde. Niet alle opvarenden hebben echter de reis volbracht. Gedurende de reis is bijna de helft van de bemanning aan ziekten bezweken en zijn enkelen gedeserteerd.⁷⁸ Het uitbetaalde bedrag aan gages lag dus in werkelijkheid lager.

Ondanks hevige protesten van Roggeveen werden de twee expeditieschepen op 3 oktober 1722 te Batavia geconfisqueerd, omdat zij zich binnen het octrooigebied van de VOC bevonden. De overgebleven bemanningsleden repatrieerden vervolgens met de VOC-retourvloot en nadat zij in de Republiek waren gearriveerd, ontstond zich een juridische strijd tussen de twee handelscompagnieën. Hoewel de bewindhebbers van de VOC zich beriepen op het octrooi dat hen door de Staten-Generaal was verleend, wilden ze geen herhaling van het gebeuren met Lemaire en Schouten. Om processen te voorkomen, waren ze bereid tot een schikking met de WIC. Over de hoogte van de schadevergoeding moest geruime tijd worden onderhandeld. Op 2 maart 1725 kwam men tot een vergelijk. De VOC betaalde een schadevergoeding van ruim 115.000 gulden voor de confiscatie van beide schepen en hun lading, alsmede de gages voor het scheepsvolk voor de reis van Batavia naar de Republiek.⁷⁹

Daarmee werd slechts een deel van de ontdekkingsreis vergoed, want volgens de "Generale staat" van de driejaarlijks rekening van de WIC, die in december 1725 werd opgemaakt, had de expeditie een nadelig saldo opgeleverd van 149.864 gulden.⁸⁰

Rekening van bouw, aankoop, vertimmeringen en benodigdheden voor de schepen Arent, Thienhoven en Africaense Galeij, 1 augustus 1721

Bron: NA, WIC 1303

Bouw- of aankoopkosten van het schip	leverancier	kosten
Voor het fregat Arent		
de bouw van het fregatschip,		
lang 120 voet, wijd 35 voet, hol 13 voet	Cornelis van Daalen (timmerman)	19900
drank voor het werkvolk	Cornelis van Daalen (timmerman)	120
toezicht tijdens scheepsbouw, totaal 173 dagen	Lourens Poort	346
houtwerk voor verdubbeling van het schip	Jan Pieterse Blok	708,45
spijkers en ander ijzerwerk voor het verdubbelen van het schip	Pieter Otter	3817,35
het verdubbelen en breeuwen van het schip		
120 kluwen werk en schuitvrachten	Cornelis van Daalen (timmerman)	1656
beschieten van het schip en drinkgeld	Axel Frederikse	45,55
kalk en steen	Cornelis van Werkhoven	652
20.000 gele klinkers, transport- en arbeidsloon	Jan Olij (steenkoper)	13,15
voor het metselen van de kombuis	Poulus Achtienhoove	110
beeldwerk	Jan Klink (metselaar)	12,6
schilderwerk	Pieter Hoogendijk	150
verwaren en lijnolie	Christiaan Friesendorp (schilder)	150
bekleden van de galerijen en beslaan van de kajuit	Wed. Jacob van Hengel en zoon	130
een boot, lang 29 voet en een sloep, lang 27 voet	Nicolaas van Schoote (loodgieter)	528,1
pik en teer	Jacob en Jan Swaan	320
	Pieter Calkberner	368,6
		<u>29027,8</u>

Voor het fregat Thienhoven		
de bouw van het fregatschip,		
lang 100 voet, wijd 32 voet, hol 13 voet	Adriaen Goutrok (timmerman)	11900
drank voor het werkvolk	Adriaen Goutrok (timmerman)	100
pik en teer	Pieter Calkberner	311,5
aanpassingen aan het schip buiten het bestek	Adriaen Goutrok (timmerman)	70
houtwerk voor verdubbeling van het schip	Jan Pieterse Blok	563,1
het verdubbelen en breeuwen van het schip	Gerbrand Slegt (timmerman)	1567,75
voor het metselen van de kombuis	Jan Klink (metselaar)	10,05
beschieten van grote broodkamer en andere kamers en drinkgeld	Cornelis van Werkhoven	508,2
beslaan van de galerijen en kombuis	Nicolaas van Schoote (loodgieter)	350,15
120 kluwen werk en schuitvrachten	Axel Frederikse	45
verwaren en lijnolie	Wed. Jacob van Hengel en zoon	100,55
beeldwerk	Pieter Hoogendijk	120
divers schilderwerk	Christiaan Friesendorp (schilder)	140
een boot, lang 26 voet en een sloep, lang 24 voet	Jacob en Jan Swaan	290
kalk en steen	Jan Olij (steenkoper)	10,15
		<u>16086,45</u>

Voor de hoeker Africaense Galeij		
aankoop van het schip		
beschieten en divers houtwerk	Jan Louwe junior	12773,25
kluwen werk	Cornelis van Werkhoven	87,85
houtwerk voor verdubbeling van het schip	Axel Frederikse	27,65
het verdubbelen van het schip	Jan Pieterse Blok	423,25
schilderwerk	Gerbrand Slegt (timmerman)	1654,85
beeldwerk	Christiaan Friesendorp (schilder)	27,8
	Pieter Hoogendijk	10,65

verwaren en lijnolie	Wed. Jacob van Hengel en zoon	77,5
divers loodwerk	Nicolaas van Schoote (loodgieter)	90
20.000 gele klinkers, transport- en arbeidsloon	Poulus Achtienhoove	110
pik en teer	Pieter Calkberner	203,15
voor het metselen van de kombuis	Jan Klink (metselaar)	10,05
een boot, lang 23 voet	Jacob en Jan Swaan	135
kalk en steen	Jan Olij (steenkoper)	4,7
		<u>15635,7</u>
		60.749,95

Masten, zeildoek en touwwerk
Voor het fregat Arent

grote mast, dik 20 palm, lang 83 voet, steng, ree, kruising en stadskeur	Hermanus de Vries	1447,4
houtwaren, 8 schok Noordse delen en schuitvracht	Hendrik Visser	114,8
inzetten van de masten en divers hout	Gerbrand Slegt (timmerman)	234,3
152 rollen verschillende soorten zeildoek	Pieter Pietersz. van Beek	3902,6
3.184 pond trossen seizings en 5 rollen canvas	Gerrit Molenaar (zeilmaker)	2359
57.199 pond touwwerk voor lijnen, marlings en loodlijnen en keurloon	Ellart de Weer de Wit	11345,35
		<u>19403,45</u>

Voor het fregat Thienhoven

123 rollen verschillende soorten zeildoek	Pieter Pietersz. van Beek	3169,75
houtwaren, 8 schok Noordse delen en schuitvracht	Hendrik Visser	86,1
masten volgens akkoord	Hermanus de Vries	899
nieuwe zeilen, trossen, Vlaams linnen en divers zeildoek en verschoot	Gerrit Molenaar (zeilmaker)	1830,3
42.263 pond touwwerk voor lijnen, marlings en loodlijnen en keurloon	Ellart de Weer de Wit	8482
		<u>14467,15</u>

Voor de hoeker Africaense Galeij

houtwaren, 4 schok Noordse delen en schuitvracht	Hendrik Visser	57,4
61 rollen verschillende soorten zeildoek	Pieter Pietersz. van Beek	1547,85
nieuwe zeilen, trossen, Vlaams linnen en divers zeildoek en verschoot	Gerrit Molenaar (zeilmaker)	1180,6
17.390 pond touwwerk voor lijnen, marlings en loodlijnen en keurloon	Ellart de Weer de Wit	3548
voor rondhout	Hermanus de Vries	142,1
		<u>6475,95</u>
		40346,55

Ankers en ijzerwerk
Voor het fregat Arent

een blaasbalg	Willem Walthuijs	11
dronderst' aan de ankers en waaggeld	Frederick Hulst & zoon	1539,45
spijlen, spijkers, platen en 9 kombuisankers	Jan du Ponmees (smit)	2865,9
divers ijzerwerk	Wed. Dirck Camerling	787,65
diver ijzerwerk, spijkers en raapoliekatoen	Van der Meulen & Scheltes	151
		<u>5344</u>

Voor het fregat Thienhoven

een blaasbalg	Willem Walthuijs	11
diverse ankers en waaggeld	Marten Adriaanse (smit)	400,85
7 ankers in soorten en waaggeld	Frederick Hulst & zoon	796,8

diver ijzerwerk, spijkers, raapoliekatoen en bezems	Van der Meulen & Scheltes	3392,9	
divers ijzerwerk	Wed. Dirck Camerling	2174	
		<u>6775,55</u>	
Voor de hoeker Africaense Galeij			
een blaasbalg	Willem Walthuijs	11	
diver ijzerwerk, spijkers, raapoliekatoen en bezems	Van der Meulen & Scheltes	1754,7	
divers ijzerwerk	Wed. Dirck Camerling	155,75	
ankers in soorten en waaggeld	Frederick Hulst & zoon	165,15	
		<u>2086,6</u>	14206,15
Geschut, buskruit, vuurwapens en constabelsgoed			
Voor het fregat Arent			
6 achtponders, 20 zesponders en 6 drieponders	Philip Cosson	4890,1	
6 tweeponders	Engelbert Wagtendonk	321,4	
blokwerk en rolpaarden	Dirck Graauw	1183	
7 riemen cardoespapier en 30 boek patroonpapier	Jacob Raket Josiaszoon	55	
1.676 kogels (divers kaliber), 1.863 pond kogels, waarvan 160 kneppels	Engelbregt Wagtendonk	354,5	
150 handgranaten en 52 schuiftangen	Engelbregt Wagtendonk	57,6	
30 snaphanen met bajonetten	Jan en Jacob van Solingen	240	
40 snaphanen, 40 pistolen en koperen kogelvorm	Jacob van Solingen	340	
riemen tot snaphanen, houwens en bajonetten	Reijkman Reijkmans	64,5	
6.000 pond buskruit, zwavel, salpeter, houtskool, vaatjes, schuivtracht	Wed. Crook en zoon	724,25	
een sloopstroommel met toebehoren	Frederick Onse	17,5	
divers contabels- en botteliersgoed	Jacob Apiarius	44,5	
divers handgeweer	Reijkman Reijkmans	136,95	
		<u>8429,3</u>	
Voor het fregat Thienhoven			
18 vierponders, 6 drieponders	Philip Cosson	2709	
blokwerk en rolpaarden	Dirck Graauw	793,1	
3.500 pond buskruit, zwavel, salpeter, houtskool, vaatjes, schuivtracht	Wed. Crook en zoon	853,2	
30 snaphanen, 30 pistolen en koperen kogelvorm	Jacob van Solingen	257,5	
divers handgeweer	Reijkman Reijkmans	83,75	
5 riemen cardoespapier en 20 boek patroonpapier	Jacob Raket Josiaszoon	39	
diverse kogels en ander scherp	Engelbregt Wagtendonk	185,3	
diverse riemen tot snaphanen en bajonetten	Reijkman Reijkmans	64,5	
30 snaphanen met bajonetten	Jan en Jacob van Solingen	240	
divers contabels- en botteliersgoed	Jacob Apiarius	27,95	
een sloopstroommel	Frederick Onse	16,3	
		<u>5269,6</u>	
Voor de hoeker Africaense Galeij			
3 zesponders, 4 vierponders	Philip Cosson	970	
blokwerk en rolpaarden	Dirck Graauw	187,1	
divers handgeweer	Reijkman Reijkmans	77,25	
divers contabels- en botteliersgoed	Jacob Apiarius	3,3	
1.400 pond buskruit, zwavel, salpeter, houtskool, vaatjes, schuivtracht	Wed. Crook en zoon	343,3	
diverse kogels	Engelbregt Wagtendonk	17,55	

3 riemen cardoespapier en 12 boek patroonpapier	Jacob Raket Josiaszoon	23,4	
een sloopstroommel	Frederick Onse	15,1	
		<u>1637</u>	15335,9
Kajuit en stuurmansgoed			
Voor het fregat Arent			
voor vlaggen en kompassen	Wed. Cornelis de Bree	474	
glazen in de kajuit en de hut	Dirck van Schooten	23,3	
Muscovise matten en holle bakken	Johannes de Nijs	71,4	
23 stukken ruw Vlaams linnen	Egbert Buijs	626,85	
een Engelse pronklantaarn, diverse lantaarns, lampen en slonzen	Jan Nieuwenhof	64,15	
essayeursgereedschap	Nicolaas Hertog	44,6	
		<u>1304,3</u>	
Voor het fregat Thienhoven			
voor vlaggen en kompassen	Wed. Cornelis de Bree	320,65	
glazen in de kajuit en de hut	Dirck van Schooten	21,5	
Muscovise matten en holle bakken	Johannes de Nijs	46,55	
19 stukken ruw Vlaams linnen	Egbert Buijs	514,85	
diverse lantaarns in soorten	Jan Nieuwenhof	59,75	
		<u>963,3</u>	
Voor de hoeker Africaense Galeij			
voor vlaggen en kompassen	Wed. Cornelis de Bree	189,4	
glaswerk	Dirck van Schooten	5,1	
Muscovise matten en holle bakken	Johannes de Nijs	11,3	
6 stukken ruw Vlaams linnen	Egbert Buijs	145,65	
diverse lantaarns in soorten	Jan Nieuwenhof	20,15	
		<u>371,6</u>	2.639,20
Koks- en botteliersgoed			
Voor het fregat Arent			
boter, kaas, kaarsen potten, pannen en stenen kannen	Rombout van Hoogstraaten	49,7	
20 roggebroden	Pieter Hamaken	5	
haken, handspaken, sparren en brandhout	Pieter Sluijter	718,25	
27 tonnen bier, impost en 10% verhoging	Joachim Rendorp	105,05	
diverse koperen ketels, pannen en divers beslag	Wed. Pieter Vermaaten	761	
		<u>1639</u>	
Voor het fregat Thienhoven			
22,5 tonnen bier, impost en 10% verhoging	Joachim Rendorp	86,85	
12 roggebroden	Pieter Hamaken	3	
haken, handspaken, sparren en brandhout	Pieter Sluijter	679,75	
divers koperwerk, koperen ketels, pannen en beslag	Wed. Pieter Vermaaten	601,5	
boter, kaas, kaarsen potten, pannen en stenen kannen	Rombout van Hoogstraaten	38,3	
		<u>1409,4</u>	
Voor de hoeker Africaense Galeij			
boter, kaas, kaarsen potten, pannen en stenen kannen	Rombout van Hoogstraaten	23	
brood en roggebroden	Pieter Hamaken	2	
haken, handspaken, sparren en brandhout	Pieter Sluijter	316,3	
17 tonnen bier, impost en 10% verhoging	Joachim Rendorp	66,25	

divers koperwerk, koperen ketels, pannen en beslag	Wed. Pieter Vermaaten	222,5	
		630,05	3678,45

Loodskosten, schuitvrachten en sjouwloon

Voor het fregat Arent			
sjouwloon bij de equipage		865	
schuitvrachten bij de equipage		152	
loodsgeld voor het afbrengen diepgaande 13,5 voet	Seijmen Rotterdam	32	
loodsgeld voor het slepen over Pampus aan boord brengen van Jacob Roggeveen en officieren, drank en voeding	Jan Goverse	90	
diverse schuitvrachten	Marten Sulk (jachtman)	24,05	
	Pieter Jacobse	34,5	
		1197,55	

Voor het fregat Thienhoven			
loodsgeld voor het slepen over Pampus	Evert Cornelisse	40	
loodsgeld voor het afbrengen diepgaande 12 voet	Willem Klaase Rotterdam	20	
diverse schuitvrachten	Pieter Jacobse	30,9	
sjouwloon bij de equipage		654	
diverse schuitvrachten bij de equipage		144	
		888,9	

Voor de hoeker Africaense Galeij			
loodsgeld voor het afbrengen diepgaande 9 voet	Suweres Claase	15,75	
diverse schuitvrachten	Pieter Jacobse	22,7	
sjouwloon bij de equipage		285	
diverse schuitvrachten bij de equipage		41	
		364,45	2450,9
		Totaal:	139.407,10

BIJLAGE 2

Rekening van proviand en andere benodigdheden voor de schepen Arent, Thienhoven en Africaense Galeij, 1 augustus 1721

Bron: NA, WIC 1303

Proviand en andere producten	Leverancier	kosten	
Brood en scheepsbesluit			
Voor het fregat Arent			
33.930 pond hardbrood en 558 pond fijnbrood	Wed. Van Soest	1946,9	
12.872 pond hardbrood	Hendrik Teijsink	700,85	
2.200 Wormer beschuit en vaatjes	Pieter Muijs	19,6	
240 roggebroden, 6 tarwebroden, 6 witte broden en sleeploon	Pieter Hamaker	61,6	
118 brandewijnstukken voor brood en fijnbrood	kamer Amsterdam WIC	461,7	
		3190,65	
Voor het fregat Thienhoven			
244 pond fijnbrood	Wed. Van Soest	43,5	

34.154 pond hardbrood	Jacob Schuurman	1859,5	
1 vaatje Wormer beschuit en voor het vat	Pieter Muijs	9,8	
150 roggebroden, 6 tarwebroden, 6 witte broden en sleeploon	Pieter Hamaker	39	
65 brandewijnstukken voor brood	kamer Amsterdam WIC	243,75	
		2195,55	

Voor de hoeker Africaense Galeij

101 pond hardbrood	Wed. Van Soest	18	
12.742 pond hardbrood	Hendrik Teijsink	693,8	
1.100 Wormer beschuit en vaatjes	Pieter Muijs	9,8	
73 roggebroden, 6 tarwebroden, 6 witte broden en kruiloon	Pieter Hamaker	19,7	
46 brandewijnstukken voor brood en 2 voor fijnbrood	kamer Amsterdam WIC	175,7	
		917	6.303,20

Kaas, boter en 'vettewarijen'

Voor het fregat Arent			
35 amen boomolie	Dirck Schuurman	995,4	
4 Texelse kazen	Treijntje Reijnders	1,95	
boter, kaas, kaarsen potten en pannen	Rombout van Hoogstraaten	70,45	
3.013 pond kaas en 120 pond Leidse kaas, kruil- en sleeploon	Cornelis van Oosten	368,25	
6 halfamen raapolie	Pieter van Duijn	115	
17 tinnen boter, 794 pond overwicht, drink- en waaggeld	Jacob Personius	525,5	
Leijdse boter, 10 pond overwicht, drink- kruil- en waaggeld	Jacob van der Valk (de jonge)	54,7	
30 zakken wit zout en 3 varkens pekels	Castelijn en Breemer	78	
3 kassen kaarsen, half smeer, half was	Wed. Jan Villers en Dirck Spiegel	71,7	
		2280,95	

Voor het fregat Thienhoven

22/2 amen boomolie	Hendrik Schuurman	625,65	
287 kaasen en 3 Leidse kazen, kruil- en sleeploon	Cornelis van Oosten	220,4	
boter, kaas, kaarsen potten en pannen	Rombout van Hoogstraaten	47,2	
5 halfamen raapolie	Pieter van Duijn	96	
14 vaten boter, 734 pond overwicht	Jacob Personius	441,65	
Leijdse boter, 3 pond overwicht, drink-, kruil- en waaggeld	Jacob van der Valk (de jonge)	26,95	
22 zakken wit zout en 2 varkens pekels	Castelijn en Breemer	56,4	
2 casjes kaarsen, half smeer en half was	Wed. Jan Villers en Dirck Spiegel	47,3	
		1561,55	

Voor de hoeker Africaense Galeij

10 halfamen boomolie	Dirck Schuurman	284,4	
boter, kaas, kaarsen potten en pannen	Rombout van Hoogstraaten	36,85	
diverse kazen en sleeploon	Reijkman Reijkmans	218,8	
3 halfamen raapolie	Pieter van Duijn	57,6	
6 en 1/4 ton boter, 304 pond overwicht, drink- en waaggeld	Jacob Personius	209,15	
Leijdse boter, 11 pond overwicht, drink-, kruil- en waaggeld	Jacob van der Valk (de jonge)	29,4	
15 zakken wit zout en 1 varken pekels	Castelijn en Breemer	37	
2 kassen kaarsen, half smeer, half was	Wed. Jan Villers en Dirck Spiegel	47,3	
		920,5	4.763

Pottagien

Voor het fregat Arent

3 last bonen, 11 zakken bonen, 2 zakken witten bonen	Jan IJs	360	
213 zakken witte, 2 zakken grauwe, 2 zakken groene erwten	Jan IJs	1229,1	
drogen van erwten en bonen	Jan IJs	39	
vaten, arbeidsloon en schuitvracht van gort, erwten en bonen	Jan IJs	48,75	
diverse groenten naar Texel gezonden	Pieter Hinke	17,35	
een zak mosterdzaad	Jan IJs	10	
noten, nagelen, peper, foelie, pruimen en suiker met sleeploon	Maarten Schut	348,55	
divers zaaizaad	Jan Peijl	22,7	
grutte- en tarwemeel, 8 zakken tarwe en 2 zakken gerst	Jan IJs	64	
117 zakken gort	Jan Adamse	643	
311 zakken gort,	Jan IJs	1743,5	
		<u>4525,95</u>	

Voor het fregat Thienhoven

4 zakken witte erwten, 2 zakken bonen, schuitvracht	Jan Adamse	21,1	
diverse groenten naar Texel gezonden	Anna Mulder	8	
3 zakken witte erwten en 3 zakken bonen	Jan IJs	25,85	
noten, nagelen, peper, foelie, gember, pruimen en suiker met sleeploon	Maarten Schut	258,35	
134 zakken gort	Jan Riethoven	729,65	
136 zakken gort en schuitvracht	Jan Adamse	754,5	
4 zakken gort	Jan IJs	22	
		<u>1819,45</u>	

Voor de hoeker Africaense Galeij

2 zakken witte erwten en 1 zak paardenbonen	Jan Reethooven	14,25	
diverse groenten naar Texel gezonden	Anna Muller	8,9	
2 zakken witte erwten en 2 zakken bonen en schuitvracht	Jan IJs	22,75	
noten, nagelen, peper, foelie, gember, pruimen en suiker met sleeploon	Maarten Schut	106,45	
114 zakken gort	Jan Reethooven	620,5	
3 zakken gort	Jan IJs	16,5	
		<u>789,35</u>	<u>7.134,75</u>

Vlees, spek en vis

Voor het fregat Arent

6 levende varkens	Lambert Hulsentop	48,65	
10 hammen	Hendrik Hardenbergh	33	
stokvis: 5.400 pond rode schaar, 5.100 pond Noordse lengte, arbeidsloon	Ellart de Weer de Wit	777,25	
stokvis: 300 pond lengte, arbeidsloon	Adriaan Geelmuijden	22,7	
53 vaten vlees (vat van 500 pond), vaten met beslag	kamer Amsterdam WIC	4399	
38 vaten spek (vat van 300 pond), vaten met beslag	kamer Amsterdam WIC	2147	
18 tongen en 12 stukken rookvlees (van 84 pond per stuk)	kamer Amsterdam WIC	37,8	
		<u>7465,4</u>	

Voor het fregat Thienhoven

6 hammen	Hendrik Hardenbergh	19,8	
stokvis: 7.300 pond lengte, arbeidsloon	Adriaan Geelmuijden	549,95	
stokvis: 300 pond rode schaar, 200 pond Noordse lengte, arbeidsloon	Ellart de Weer de Wit	37,15	
40 vaten vlees (vat van 500 pond), vaten met beslag	kamer Amsterdam WIC	3320	
29 vaten spek (vat van 300 pond), vaten met beslag	kamer Amsterdam WIC	1638,5	
12 tongen en 8 stukken rookvlees (van 56 pond per stuk)	kamer Amsterdam WIC	25,2	
		<u>5590,6</u>	

Voor de hoeker Africaense Galeij

6 hammen	Hendrik Hardenbergh	19,8	
stokvis: 100 pond lengte, arbeidsloon	Adriaan Geelmuijden	7,55	
stokvis: 1.500 pond rode schaar, 1.400 pond Noordse lengte, arbeidsloon	Ellart de Weer de Wit	214,65	
16 vaten vlees (vat van 500 pond), vaten met beslag	kamer Amsterdam WIC	1328	
11 vaten spek (vat van 300 pond), vaten met beslag	kamer Amsterdam WIC	621,5	
12 tongen en 6 stukken rookvlees (42 pond per stuk)	kamer Amsterdam WIC	21	
		<u>2212,5</u>	<u>15.268,50</u>

Bier, wijn, brandewijn en azijn

Voor het fregat Arent

26 amen korenbrandewijn	Arend Homoet	572	
5 stekan Franse wijn en kelder Franse brandewijn	Jacob Schaard	45	
lege kelder en 96 flessen sleep- en pakkosten	Jacob Schaard	15,25	
14 oxhoofden wijnazijn en half aam azijn met vat	Arnold van Vollenhoove	357	
16 halfamen Franse wijn en 8 halfamen Franse brandewijn	Arnold van Vollenhoove	458,6	
1 anker wijntint, 24 lege halfamen, drinkgeld en sleeploon	Arnold van Vollenhoove	79,85	
3 pijpen bier met vaten	Johannes Koekkebacker en comp.	31	
7 varkens (14 ton) bier, impost en 10% verhoging	Reijnier Faber	43,45	
33 varkens (66 ton), 15 oxhoofden bier, lege vaten, impost, 10% verhoging	Castelij en Breemer	294	
		<u>1896,15</u>	

Voor het fregat Thienhoven

18 amen korenbrandewijn	Arend Homoet	396	
12 halfamen Franse wijn, 6 halfamen brandewijn en lege vaten	Arnold van Vollenhoven	374,1	
1 stekan wijntint, drinkgeld en sleeploon	Arnold van Vollenhoven	23,65	
2 oxhoofden azijn, beslaan van de vaten, drinkgeld en sleeploon	Arnold van Vollenhoven	52,5	
1 pijp bier met vat	Johannes Koekkebacker en comp.	12,9	
13 varkens (26 ton) bier, impost en 10% verhoging	Reijnier Faber	79,6	
40 varkens (80 ton) bier, 3 amen (3 ton) en scheepsimpost	Adam Oortmans	255,55	
23 varkens (46 ton) en 10 oxhoofden (15 ton) bier impost, 10% verhoging	Joachim Rendorp	212,3	
		<u>1406,6</u>	

Voor de hoeker Africaense Galeij		
7 amen korenbrandewijn	Arend Homoet	154
1 pijp bier met vaten en impost	Johannes Koekkebacker en comp.	14
8 halfamen Franse wijn en		
3 halfamen Franse brandewijn	Arnold van Vollenhoove	228,25
1/2 stekan wijntint, 1 anker azijnijntint, drinkgeld en sleeploon	Arnold van Vollenhoove	17,35
20 varkens (40 ton) en 3 amen (3 ton) bier, impost en 10% verhoging	Reijnier Faber	151
10 varkens (20 ton) en 5 oxhoofden (7,5 ton) bier impost, 10% verhoging	Joachim Rendorp	88,2
7 amen korenbrandewijn	kamer Amsterdam WIC	38,5
		<u>691,3</u>
		3.994,05

Voor de kajuit		
Voor het fregat Arent		
een leren stoel en een stoel met armleuning	Jacobus Reijnburgh	16
divers servet- en tafelgoed	Wed. Beurs en zoon	40
8 trijpen stoelkussens	Aaltje Schaak	13
'casjand' tot een behangsel in kajuit en hut	Wed. Leonard Blankert	16
naailoon voor divers servet- en tafelgoed	Grietje Niekerk	9
divers tinwerk	Gerrit Reijnvis	67,05
divers schrijfgerei, psalmboeken voor de heer Roggeveen	Wed. Dirck Schouten	49,35
8 boek papier, schaften en 20 mengen inkt	Wed. Dirck Schouten	16,8
		<u>227,2</u>

Voor het fregat Thienhoven		
een tafelstoel	Jacobus Rijnburg	5
divers servet- en tafelgoed	Wed. Beurs en zoon	26
'casjand' tot behangsel	Wed. Leonrad Blankert	10,9
6 stoelkussens voor de kajuit	Aaltje Schaak	9,75
naailoon voor divers servet- en tafelgoed, gordijnen en tafelkleden	Grietje Niekerk	6,3
divers tinwerk	Gerrit Rijnvis	45,75
divers schrijfgereedschap	Wed. Dirck Schouten	44,25
		<u>147,95</u>

Voor de hoeker Africaense Galeij		
divers servet- en tafelgoed	Wed. Beurs en zoon	12,7
4 trijpen stoelkussens	Aaltje Schaak	6,5
naailoon voor divers servet- en tafelgoed, gordijnen en tafelkleden	Grietje Niekerk	5,25
divers tinwerk	Gerrit Reijnvis	34,6
divers schrijfgerei	Wed. Dirck Schouten	40,5
		<u>99,55</u>
		474,7

Kleding voor het scheepsvolk		
Voor het fregat Arent		
kleding voor het volk, te weten rokken, broeken, buffeltjes, schoenen, kousen en mutsen	Jan Hoen	553,8
		<u>553,8</u>
Voor het fregat Thienhoven		
kleding voor het volk, te weten rokken, broeken, buffeltjes, schoenen, kousen en mutsen	Jan Hoen	347,8
		<u>347,8</u>

Voor de hoeker Africaense Galeij		
kleding voor het volk, te weten rokken, broeken, buffeltjes, schoenen, kousen en mutsen	Jan Hoen	144,9
		<u>144,9</u>
		1.046,50

Koks- en kuipersbenodigdheden		
Voor het fregat Arent		
2 trechters, 4 spoelputsen koksbalijen, hoepels divers kuipersgereedschap en een fleskelder 'Rinsewateren' (15 flessen)	kamer Amsterdam WIC	39
9 hoed kolen, transport, drinkgeld, 2 vaatjes haring en onkosten	Willem Hardenbergh	156,05
een 'seegenet, een cornet' en ijzers	Pieter van Hoorn	138,25
300 pond kogels (16 in het pond)	Cornelis Boon	98,15
50 pond gans- en sniphagel en 3 vaatjes	Reijkman Reijkmans	32,35
		<u>463,8</u>

Voor het fregat Thienhoven		
divers kuipersgereedschap en een fleskelder 'Rinsewateren' (12 flessen)	Willem Hardenbergh	134,25
een segent om te vissen	Jasper Dekker	79,2
6 hoed kolen, transport, drinkgeld, vaatje haring en onkosten	Pieter van Hoorn	88,65
2 trechters, 4 spoelputsen koksbalijen, hoepels en biesen	kamer Amsterdam WIC	38,5
200 pond kogels (16 in het pond)		
30 pond gans- en sniphagel en 2 vaatjes	Reijkman Reijkmans	21,25
		<u>361,85</u>

Voor de hoeker Africaense Galeij		
divers kuipersgereedschap en een fleskelder 'Rinsewateren' (12 flessen)	Willem Hardenbergh	126,9
300 vuurstenen, 20 pond gans- en sniphagel	Reijkman Reijkmans	4,05
3 hoed kolen, transport, drinkgeld, 2 vaatjes haring en onkosten	Pieter van Hoorn	48,75
2 trechters, 4 spoelputsen koksbalijen, hoepels en biesen	kamer Amsterdam WIC	24,85
		<u>204,55</u>
		1.030,20

Chirurgijnsbenodigdheden		
Voor het fregat Arent		
kist met medicamenten	Justus Versteeg (apotheker)	504,6
60 oude slaaplakens voor de meester	kamer Amsterdam WIC	42
		<u>546,6</u>
Voor het fregat Thienhoven		
een medicijnkist	Abraham Dooreslaar	454,95
45 oude slaaplakens voor de meester	kamer Amsterdam WIC	31,5
		<u>486,45</u>

Voor de hoeker Africaense Galeij		
1 koperen vijzel	Pieter van der Markt	1,8
een medicijnkist	Jeronimo de Bosch (apotheker)	258,2
35 oude slaaplakens voor de meester	kamer Amsterdam WIC	24,5
		<u>284,5</u>
		1.317,55

Pijpen en tabak

Voor het fregat Arent

4 vaten tabak (1.726 pond) waaggeld, sleeploon,
2 ton korte pijpen (40 gros)

Otto Schut 442,1
442,1

Voor het fregat Thienhoven

2 vaten tabak (866 pond) waaggeld, sleeploon,
1 ton korte pijpen (20 gros)

Otto Schut 221,75
221,75

Voor de hoeker Africaense Galeij

1 vat tabak (408 pond) en
1 kas korte pijpen (12 gros)

Otto Schut 106,6
106,6 770,45

Fustage

Voor het fregat Arent

30 nieuwe leggers, 135 halve leggers watervaten,
27 nieuwe wateramen

kamer Amsterdam WIC 1903,5

65 halfamen en 26 amen met beslag voor wijn,
brandewijn en olie

kamer Amsterdam WIC 253,5

15 'vijsaksvaten' en 31 smaltonnen voor
verse spijs, zaaizaad en zout

kamer Amsterdam WIC 68,6

60 oude ijzeren hoepen en oude duigen en
sjouloon

kamer Amsterdam WIC 130
2355,6

Voor het fregat Thienhoven

21 nieuwe leggers, 101 halve leggers watervaten,
21 nieuwe wateramen

kamer Amsterdam WIC 1402,5

48 halfamen en 18 amen met beslag voor wijn,
brandewijn en olie

kamer Amsterdam WIC 180,6

21 'vijsaksvaten' en 63 smaltonnen voor
verse spijs

kamer Amsterdam WIC 117,6

50 oude ijzeren hoepen en oude duigen en
sjouloon

kamer Amsterdam WIC 100
1800,7

Voor de hoeker Africaense Galeij

11 nieuwe leggers, 54 halve leggers watervaten
24 halfamen met beslag voor wijn,
brandewijn en olie

kamer Amsterdam WIC 546,5

19 'vijsaksvaten' en 45 smaltonnen voor
verse spijs

kamer Amsterdam WIC 40,8

30 oude ijzeren hoepen en sjouloon

kamer Amsterdam WIC 93,2
66,15
746,65 4.902,95

Totaal: 47.005,85

BIJLAGE 3

Rekening van koopmanschappen voor de schepen Arent en Thienhoven, 16 juli 1721

Bronnen: NA, WIC 1302 en NA, VOC 11126.

Textiel

Voor het fregat Arent

	leverancier	kosten
8 kassen met linnen en 3 kassen plathillios	Egbert Buijs	3973,25
1 kas met Haarlemmer gestreept	Hendrik van Eijberge & zoon	515
3 kassen sits van wit Guinees	VOC	1260
2 kassen pond lint, en linnen pakken	Wed. Jan Welsing & zoon	589,25
1 kas kant	Egbert Buijs	125,35
1 kas met zijden kousen	Jan Allebe	375,7
1 kas met witte kousen	Adriaan van der Venne	88,8
		<u>6927,35</u>

Voor het fregat Thienhoven

3 kassen plathillios	Wed. Voet & zoon	1372,55
4 kassen Rouanen en 2 pakken Vlaams linnen	Pieter Graver & zoon	1944,85
1 kas met Haarlemmer gestreept	Hendrik van Eijberge & zoon	515
2 kassen sits van wit Guinees	VOC	840
2 kassen pond lint, en linnen pakken	Wed. Jan Welsing & zoon	589,25
1 kas kant	Egbert Buijs	122,95
1 kas met zijden kousen	Jan Allebe	375,7
1 kas met witte kousen	Adriaan van der Venne	88,8
		<u>5849,1</u>
		12.776,45

Vuurwapens

Voor het fregat Arent

140karabijs en roers		
(retour met compagnieschip Vlissingen)	Jacob Oortman	515,75
voor het opmaken van de geweren	Jacob Oortman	140
vaatje met 8.000 vuurstenen	Jacob Oortman	32
		<u>687,75</u>

Voor het fregat Thienhoven

143 karabijs en roers		
(retour met compagnieschip Vlissingen)	Jacob Oortman	440
voor het opmaken van de geweren	Jacob Oortman	143
		<u>583</u>
		1.270,75

Onbewerkt ijzer

Voor het fregat Arent

800 stuks ijzeren staven		
(12 voet, totaal 21.522 pond)	Jan en Jacob Bolten	1529,15
		<u>1529,15</u>

Voor het fregat Thienhoven

500 stuks ijzeren staven		
(12 voet, totaal 13.360 pond)	Jan en Jacob Bolten	949,2
		<u>949,2</u>
		2.478,35

Alcoholica

Voor het fregat Arent

'gedistilleerde wateren', 100 fleskelders	Bols	650,85
		<u>650,85</u>

Voor het fregat Thienhoven
'gedistilleerde wateren', 100 fleskelders

Bols	482,75	
	482,75	1.133,60

Diversen

Voor het fregat Arent

1 kas sloten (48 dozijn)
1 kas sloten (24 dozijn), naalden en scharen
(24 dozijn)
1 kas tafelschellen (300 stuks)
24 kassen met verschillende soorten messen
1 kas met houwers
9 vaten met kapmessen en bijlen
1 kas met naalden
tabak (met 500 pond)
kammen
verschillende soorten schuifspiegels
1 kas met 12 riem papier
2 kassen naaigaren
1 kas kralen in soorten, en potloden (14 dozijn)
1 kas hoeden (75 stuks)
was en waskaarsen
1 kas met 1.600 schaften
vaatje met staal
onkosten voor vaten kassen schuitvracht en
arbeidsloon

Willem van Boneval	97,8	
Dirk Sprangers & erven	141,5	
Daniel Hattevier	187	
Pieter Rooth	1702,5	
Jacob Oortman	54,5	
commissaris Fredrikz.	1176,3	
Johannes de Lover	45	
Pieter en Jan Jacobsen	173,25	
Johannes de Lover	105,85	
Wed. Dupon	578,05	
Jacob Raket Josiaszoon	59,4	
Jan Orsoij	160,7	
Willem van Boneval	333,05	
Jan Grim	294	
Jan van Hespel	992,4	
Jan Nentwig	15,85	
Andries Rutgers	10,9	
	520	
	6128,05	

Voor het fregat Thienhoven

21 kassen met sloten, scharen en naalden
21 kassen met verschillende soorten messen
1 kas tafelschellen (300 stuks)
1 kas met houwers
9 vaten met kapmessen en bijlen
tabak (met 500 pond)
verschillende soorten schuifspiegels
1 kas met 12 riem papier
2 kassen naaigaren
was en waskaarsen
1 kas hoeden (95 stuks)
1 kas met 1.600 schaften
vaatje met staal
onkosten voor vaten kassen schuitvracht en
arbeidsloon

Dirk Sprangers & erven	141,5	
Pieter Rooth	1518	
Bloek	187,3	
Jacob Oortman	54	
commissaris Fredrikz.	1226,4	
Pieter en Jan Jacobsen	173,25	
Wed. Dupon	578,05	
Jacob Raket Josiaszoon	59,4	
Jan Orsoij	160,75	
Villers	818,3	
Jan Stam	263	
Jan Nentwig	15,85	
Andries Rutgers	10,9	
	480	
	5206,7	12.334,75
Totaal:		29.993,90

NOTEN

1 F.E. Baron Mulert, 'Scheepsjournaal, gehouden op het schip Thienhoven tijdens de ontdekkingsreis van Mr. Jacob Roggeveen, 1721-1722' in: Archief, Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (Middelburg 1911) 59-61.

2 'Dagverhaal van de Ontdekkingsreis van Mr. Jacob Roggeveen met de schepen Den Arend, Thienhoven en De Afrikaansche Galei in de jaren 1721 en 1722' in: Nieuwe werken van het Zeeuwsch Genootschap der wetenschappen. (Middelburg 1838) eerste deel, derde stuk. C.E. Meinicke, 'Jacob Roggeveen's

Erdumseglung 1721 und 1722' in: *Jahrbericht des Vereins für Erdkunde* (Dresden 1874); F.E. Baron Mulert, *De reis van Mr. Jacob Roggeveen ter ontdekking van het Zuidland (1721-1722)*. Verzameling van stukken, deze reis en de daaraan voorafgaande ontdekkingsplannen van Arend Roggeveen (1675-1676) betreffende ('s-Gravenhage 1911).

- L.W. de Bree, *Jacob Roggeveen en zijn reis naar het Zuidland, 1721-1722* (Amsterdam 1942) 54.
- Nationaal Archief (NA), *Nieuwe West-Indische Compagnie (NWIC) 1303, Rekening van inkoop, vertimmering en verdere uitrusting van de schepen Arent, Thienhoven en Africaense Galeij, alsmede de lijsten van proviand en andere uitrustingsstukken, 1721, (jaargang 1722)*. H.J. den Heijer, Goud, ivoor en slaven. *Scheepvaart en handel van de Tweede Westindische Compagnie op Afrika, 1674-1740* (Zutphen 1997) 65. Iedere kamer van de WIC was namelijk verplicht binnen drie maanden na vertrek van een schip kopieën van rekeningen van equipage en lading naar de overige kamers te verzenden.
- NA, NWIC 5, *Resolutie van de Heren Tien, 10 april 1721; Tweejarige Reyze rondom de wereld, ter nadere ontdekkinge der Onbekende Zuydlanden, met drie schepen, in het jaar 1721 ondernomen, door last van de Nederlandsche Westindische Maatschappij, waarin het wedervaaren en de rampen op de Reyze verhaald, en de bezeylde en nieuw ontdekte landen en Eylanden, met derzelver Bevoorraden beschreven worden* (Dordrecht 1758) 3.
- NA, NWIC 1302, *Factuur van koopmanschappen van de schepen Arent en Thienhoven, 16 juli 1721. (overgezonden in 1721)*.
- NA, Archieven van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) 11126, *Stukken betreffende de confiscatie van de Arent en Thienhoven, 1722*.
- N.H. Schneeloch, 'Die Bewindhebber der Westindischen Compagnie in der Kammer Amsterdam, 1674-1700' in: *Economisch en Sociaal Historisch Jaarboek*. ('s-Gravenhage 1973) 17-18. Om de vele werkzaamheden van de Compagnie efficiënt af te handelen, werden de taken gebundeld en door diverse commissies van bewindhebbers uitgevoerd. De kamer Amsterdam van de WIC kende negen verschillende commissies die uit drie of vier bewindhebbers bestonden.
- Vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw verschenen er zelfs verscheidene imaginaire reisverhalen over het onbekende Zuidland. De bekendste zijn: *The History of the Sevarites or Sevarami van Denis Vairasse d'Alais uit 1675* en het in 1708 verschenen denkbeeldige reisverhaal van de Zwolse chirurgijn Hendrik Smeeks met de titel: *Beschryvinge van het magtig koningryk Krinke Kesmes. Zynde een groot, en veele kleindere Eilanden daaraan hoorende; Makende te zamen een gedeelte van het onbekende Zuidland. Gelegen onder den Tropicus Capricornus. Ontdekt door den Heer Juan de Posos, en uit deszelfs Schriften te zamen gestelt*.
- D.J. Barreveld, *Tegen de Heeren van de VOC. Isaac le Maire en de ontdekking van Kaap Hoorn* (Den Haag 2002) 163-181.
- J.P. Sigmond en L.H. Zuiderbaan, *Nederlanders ontdekken Australië. Scheepsarcheologische vondsten op het Zuidland* (Amsterdam 1993) 9-115.
- J.C. Mollema, *De Nederlandse vlag op de wereldzeeën* (Amsterdam 1963) 231; Sigmond en Zuiderbaan, *Nederlanders ontdekken Australië* 99-109.
- P.A. Leupe, *De reizen der Nederlanders naar het Zuidland of Nieuw-Holland, in de 17^e en 18^e eeuw* (Amsterdam 1868) 4-184.
- Oprechte Haerlemse Courant*, 7 december 1675; K. Zandvliet, *Mapping for Money. Maps, plans and topographic paintings and their role in Dutch overseas expansion during the 16th and 17th centuries* (Amsterdam 1998) 183-184.
- NA, Staten-Generaal 5784, *Kamer Amsterdam WIC aan Staten-Generaal, 16 december 1675*. Roggeveen kreeg

- geen toestemming om op de kust van West-Afrika te varen, was vrij van recognitie voor de uitreis, maar moest een heffing aan de WIC betalen voor eventuele retourwaren.
- A. Roggeveen, *Voorloper op 't Octroy van de Hoog Mog. Heeren Staten-Generaal verleent aan Arent Roggeveen en zijn medestanders over de Australische Zee ofte beter geseght het onbekende gedeelte des Werelts, gelegen tusschen de Meridianen der Strate Magalanes Westwaert, tot de Meridiaen van Nova Gunee, soo Noordtwaert als Zuydtwaert, mitsgaders de articulenen waer naer een yder, die eenige somme gelts inteeckent hem zal hebben te reguleren; beneffens een kaerte van 't selfde District* (Middelburgh 1676).
 - F. Nagtglas, *Levensberichten van Zeeuwen, zijnde een vervolg op P. de la Rue, Geletterd, Staatkundig en Heldhaftig Zeeland* (Middelburg 1893) II, 523-525.
 - Nagtglas, *Levensberichten van Zeeuwen, II, 525-527*.
 - C. Reinders Folmer-Van Prooijen, *Van goederenhandel naar slavenhandel. De Middelburgse Commercie Compagnie 1720-1755* (Leiden 2000) 32 en 76.
 - NA, NWIC 5, *Resolutie Heren Tien, 10 april 1721*.
 - Het asiento was het officiële handelsrecht om slaven aan de Spaanse koloniën te leveren.
 - Den Heijer, Goud, ivoor en slaven 165, 175 en 216-219; P. Sigmond, 'Two Pewter Plates' in: *In het kielzog. Maritiem-historische studies aangeboden aan Jaap R. Bruijn bij zijn vertrek als hoogleraar zeegechiedenis aan de Universiteit Leiden* (Amsterdam 2003) 245.
 - Baron Mulert, *De reis van Mr. Jacob Roggeveen ter ontdekking van het Zuidland (1721-1722)* 25-26.
 - Zie bijlage 1.
 - J. Wagenaar, *Vaderlandsche Historie vervattende de geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden inzonderheid die van Holland van de vroegste tyden af. Beginnende met het jaar 1713, en eindigende met het sluiten van het Verdrag van Seville, in 't jaar 1729* (Amsterdam 1758) deel XVIII, 219-229; C.H. Slechte, 'Een noodlottig jaar voor veel zotte en wijze'. *De Rotterdamse windhandel van 1720 ('s-Gravenhage 1982)* 1-46. Het systeem van de Schot John Law diende oorspronkelijk om de staatsschulden of een deel daarvan te saneren. Hij meende dat het geldgebrek vooral te wijten was aan de nog weinig ontwikkelde geldhandel. Door middel van aandelenhandel, van kort daarvoor opgerichte compagnieën, die door sterk overtrokken winstverwachtingen werden gepropagandeerd, ontstond in korte tijd een speculatiewoede in aandelen die velen in het ongeluk stortte.
 - Reinders Folmer-Van Prooijen, *Van goederenhandel naar slavenhandel* 32-33 en 76-77.
 - 'Dagverhaal van de Ontdekkingsreis van Mr. Jacob Roggeveen', 1.
 - NA, NWIC 5, *Resoluties Heren Tien, 2, 4 en 10 april 1721; NA, Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) 11126, Commissiebrief voor Jacob Roggeveen, 10 april 1721*.
 - NA, VOC 11126, 'Memoriale gedagte over de te doene Australische zeetogt', april-mei 1721.
 - Den Heijer, Goud, ivoor en slaven 90-91.
 - Amsterdamsche Courant*, 10 oktober 1720.
 - NA, NWIC 375, *Resoluties van de kamer Amsterdam, 26 november 1720*.
 - J.R. Bruijn, *De admiraliteit van Amsterdam in rustige jaren, 1713-1751. Regenten en financiën, schepen en zeevarenden* (Amsterdam/Haarlem, 1970) 9, 11 en 169-172; J.H.G. Gawronski, *De Equipage van de Hollandia en de Amsterdam. VOC-bedrijvigheid in 18^e-eeuws Amsterdam* (Amsterdam 1996) 80-81.
 - W. Flinkenflögel, *Nederlandse slavenhandel (1621-1803)* (Utrecht/Antwerpen 1994) 53.

- 35 NA, NWIC 1303, 'Reekening van de Inkoop, Timmering en verde Uijtrusting van't Schip den Arent'. Lourens Poort kreeg 2 gulden per dag voor het toezichthouden tijdens de bouw van het schip. In totaal bedroeg dat 173 dagen.
- 36 NA, NWIC 276, Resoluties kamer Amsterdam, 10 juni 1721.
- 37 Gawronski, *De equipage van de Hollandia en de Amsterdam* 149.
- 38 Bij het breeuwen worden de scheepsnaden met gepluisd touwwerk gedicht. Het verdubbelen van de scheepshuid diende als bescherming tegen de paalworm.
- 39 Baron Mulert, *De reis van Mr. Jacob Roggeveen ter ontdekking van het Zuidland*, 222.
- 40 Gawronski, *De equipage van de Hollandia en de Amsterdam* 143.
- 41 NA, NWIC 376, Resoluties kamer Amsterdam, 17 juni 1721.
- 42 'Dagverhaal van de Ontdekkingsreis van Mr. Jacob Roggeveen', 1; Nagtglas, *Levensberichten van Zeeuwen*, II, 527; Baron Mulert, 'Scheepsjournaal gehouden op het schip Thienhoven', 54; Sigmond en Zuiderbaan, *Nederlanders ontdekken Australië* 117.
- 43 NA, VOC 11126, Inventaris van het opgebrachte fregat Arent, 15 oktober 1722.
- 44 Gemeentearchief Amsterdam, Archief van de familie Brants, Inleiding op de inventaris en inventarisnummers 534 en 536; J.W. Enschedé, 'Lodewijk de Geer en de Zweedsche metaalhandel' in: *Amstelodamum. Maandblad voor de kennis van Amsterdam* (Amsterdam, april 1918) 29; G. Edmondson, 'Louis de Geer' in: *The English Historical Review*, vol. 6, no. 24 (1891), 685-712.
- 45 *Amsterdamsche Courant*, 24 augustus 1715, 8 oktober 1720; Oldewelt, *Amsterdamsche Archieffondsten* 117-119.
- 46 NA, NWIC, W. Butler aan Heren Tien, 23 Januari 1720.
- 47 Gawronski, *De equipage van de Hollandia en de Amsterdam* 225 en 230.
- 48 NA, VOC 11126, Inventaris van de schepen Arent en Thienhoven, 15 oktober 1722.
- 49 P.C. Emmer, 'Het Atlantisch gebied' in: *Maritieme geschiedenis der Nederlanden*, deel 3. (Bussum 1977) 302-306; W.W. Klooster, *Illicit riches. Dutch trade in the Caribbean, 1648-1795* (Leiden 1998) 41-58, 84-86 en 117-120.
- 50 Baron Mulert, 'Scheepsjournaal, gehouden op het schip Thienhoven', 127, 114, 147 en 157. Dat was de *Nieuwe groote lichtende Zeevakkel*, de standaardatlas voor schepen met bestemming Atlantisch zeegebied en de reisverslagen van William Dampier. *Zandvliet, Mapping for Money*, 184.
- 51 NA, VOC 11126, 'Memoriale gedachte over de te doene Australische zeetogt', artikelen 16 en 19.
- 52 Zie bijlage 1.
- 53 Schneeloch, 'Die Bewindhebber der Westindischen Compagnie' 17.
- 54 NA, NWIC 376, Resoluties kamer Amsterdam, 13 en 20 mei, 10, 17 en 24 juni, 1 en 15 juli 1721.
- 55 NA, VOC 11126, Monsterrol van de Thienhoven.
- 56 NA, NWIC 376, Resoluties kamer Amsterdam, 10 juni 1721.
- 57 NA, VOC 11126, Monsterrol van de Thienhoven.
- 58 NA, WIC 1303, Rekening van inkoop, vertimmering en verdere uitrusting van de schepen Arent, Thienhoven en Afri-caense Galeij, 1721.
- 59 NA, VOC 11126, 'Memoriale gedachte over de te doene Australische zeetogt', artikel 18.
- 60 De prijs van vlees per pond (inclusief vaatwerk) bedroeg 0,16 gulden. Voor spek was die 0,19 gulden.
- 61 J. Lucassen, 'Zeevarenden' in: *Maritieme geschiedenis der Nederlanden*, deel 2 (Bussum 1977) 151.
- 62 Een ton bevatte 155,2 liter.
- 63 J.E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam, 1578-1795* (Amsterdam 1963) I, 454-456 en II, 778-780.
- 64 Gawronski, *De equipage van de Hollandia en de Amsterdam*, 259.
- 65 Schneeloch, 'Die Bewindhebber der Westindischen Compagnie', 17.
- 66 Zie bijlagen.
- 67 W. Bosman, *Nauwkeurige Beschryving van de Guinese Goud-, Tand- en Slavokust, nevens alle desselvs Landen, Koningryken, en Gemeenebesten; van de Zeden der Inwoonders, hun Godsdienst, Regeering, Regtspleging, Oorlogen, Trouwen, Begraven, enz, Mitsgaders de Gesteldheid des Lands, Veld en Boomgewasse, alderhande Dieren, zo wilde als tamme, Viervoetige en kruipende, als ook 't Pluimgedierte, Vissen en andere zeldzaamheden meer, tot nog toe de Europeers onbekend* (Utrecht 1704) deel I, 89.
- 68 Den Heijer, *Goud, ivoor en slaven* 113-124.
- 69 Gemeentearchief Amsterdam, Inleiding van de inventaris Archief van Bols.
- 70 J.H. van Dale, *Van Dale's groot woordenboek der Nederlandsche taal ('s-Gravenhage/Leiden 1898)*.
- 71 Den Heijer, *Goud, ivoor en slaven* 110-111.
- 72 Gemeentearchief Rotterdam (GAR), Archief der Maatschappij van Assurantie, Discontering en Beleening der stad Rotterdam (MvADB) 243, Register van lopende risico's ter zee, 1724-1732; GAR, MvADB 215-218, Assurantieboeken, 1720-1733. Tussen 1721 en 1730 sloot de WIC voor 21 scheepsreizen verzekeringen af bij deze assurantiemaatschappij.
- 73 Zeeuws Archief, Archief van de Middelburgse Commerciale Compagnie, 317 en 325, Stukken betreffende de equipage van de Don Carlos en Don Louis, 1724.
- 74 NA, NWIC 367, Resoluties kamer Amsterdam, 15 en 17 juli 1721.
- 75 Schneeloch, 'Die Bewindhebber der Westindischen Compagnie', 18-19.
- 76 NA, NWIC 376, Resoluties kamer Amsterdam, 29 juli, 5 augustus en 2 september 1721.
- 77 NA, NWIC 269, Driejaarlijkse rekening, 1720-1722, 'Verkorte generale staat'.
- 78 Baron Mulert, *De reis van Mr. Jacob Roggeveen ter ontdekking van het Zuidland* 228-231. Op 13 september 1722 telde de Arent nog 57 koppen en de Thienhoven 62, waarvan er velen ziek in de kooien lagen. Totaal hadden 119 zeelieden van de aanvankelijke 228 bemanningsleden de reis tot Batavia volbracht.
- 79 NA, NWIC 269, Driejaarlijkse rekening, 1723-1725, 'Generale ontfang'. Het door de VOC uitgekeerde bedrag was 15.385 gulden.
- 80 NA, NWIC 269, Driejaarlijkse rekening, 1723-1725, 'Generale staat'.

Reguleren of corrumperen?

De VOC en hervormingen in de privé-handel (1743-1799)

CHRIS NIERSTRASZ

De dienaren van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) worden in de wetenschappelijke literatuur vaak afgeschilderd als mensen die zeer goed in staat waren hun eigen belang niet uit het oog te verliezen. Niet hun werk voor de VOC zou op de eerste plaats staan, maar zelfverrijking door fraude, corruptie en illegale privé-handel. Deze fenomenen worden zelden in het perspectief van ingrijpende veranderingen geplaatst. Hoe bijvoorbeeld reageerde de VOC halverwege de achttiende eeuw op veranderingen in de politieke en commerciële verhouding tot de Engelsen? Dat deze verhouding wijzigde is duidelijk, evenals dat deze ontwikkeling een einde maakte aan de manier waarop de handel in Azië was georganiseerd sinds de komst van de VOC en de Engelse East India Company (EIC) omstreeks 1600. De positie van alle grote handelscompagnieën in Azië erodeerde door de Engelse koloniale expansie en de toegenomen Engelse privé-handel in Azië (de zogenaamde country trade die, in tegenstelling tot privé-handel binnen de VOC, was toegestaan), waartegen een bij voorbaat verloren commerciële strijd lijkt te zijn gevoerd. Dit had uiteindelijk de liquidatie van alle Oost-Indische compagnieën tot gevolg aan het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw. De gevolgen van de verschuiving van monopolistische handel naar privé-handel werden pas duidelijk aan het eind van de achttiende eeuw, toen de EIC van een commercieel bedrijf in een koloniale macht veranderde. Dit luidde in de volgende eeuw uiteindelijk haar einde in. Er was geen behoefte aan een compagnie die het beheren van koloniaal bezit in India als haar belangrijkste taak zag. Om Brits-Indië te besturen, was geen organisatie nodig die voortkwam

uit een handelscompagnie, maar een nieuw bestuurlijk apparaat.

De VOC voelde de invloed van de groeiende Engelse privé-handel al veel eerder. Zij was namelijk de enige compagnie die behalve een monopolie op de handel tussen Europa en Azië ook een monopolie had op de handel binnen Azië. In tegenstelling tot hun collega's in dienst van de Engelse en Franse compagnieën, hadden VOC-dienaren niet het recht om voor zichzelf te handelen. De Nederlandse handel in Azië was voorbehouden aan de VOC, die de aldaar gemaakte winst in de vorm van goederen naar Europa zond. Zo voorkwam de Compagnie dat zij grote hoeveelheden edelmetaal naar Azië moest verschepen voor de aankoop van re-tourgoederen. Ook werden goederen uit andere delen van Azië gebruikt om de handel in de monopoliegebieden te vergemakkelijken.

Door haar betrokkenheid bij de handel in Azië voelde de VOC als eerste compagnie de gevolgen van de concurrentie en groeiende kracht van de Engelse privé-handelaren uit India. Hierdoor werd de positie van de VOC in de intra-Aziatische handel, en als gevolg hiervan de handel naar Europa, verzwakt. De Compagnie moest voor deze bedreiging een oplossing zien te vinden. Dit artikel gaat over de reactie van de VOC op deze bedreiging, en daarmee over hoe zij haar standpunt ten aanzien van de vrije handel van compagniedienaren wijzigde om zo een antwoord te vinden op de Engelse privé-handel. Vaak wordt de VOC afgeschilderd als een conservatieve organisatie. Maar gold dit ook voor de privé-handel? Kortom, was er onder de verschillende gouverneurs-generaal op dit punt sprake van continuïteit of verandering? Alvorens op deze en andere vragen in te gaan,